



**T.C. İSTANBUL TİCARET  
ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MUHASEBE VE DENETİM ANABİLİM DALI  
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**HİLE DENETİMİNDE İÇ KONTROLÜN ÖNEMİ  
VE BİR UYGULAMA**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Şenol GÖZÜTOK  
1450Y74108**

**İstanbul, 2018**



**T.C. İSTANBUL TİCARET  
ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MUHASEBE VE DENETİM ANABİLİM DALI  
MUHASEBE VE DENETİM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**HİLE DENETİMİNDE İÇ KONTROLÜN ÖNEMİ  
VE BİR UYGULAMA**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Şenol GÖZÜTOK  
1450Y74108**

**Danışman:  
Dr. Öğretim Üyesi Ali Altuğ BİÇER**

**İstanbul, 2018**



T.C. İSTANBUL TİCARET  
ÜNİVERSİTESİ

T.C.  
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

..... MÜHASEBE VE DENETİM .....

Yüksek Lisans programı öğrencisi..... Senol GÖZÜTOK .....  
..... Halk Denetiminde İa Kontrolün Önemi ve Bir Uygulama .....

..... başlıklı tez çalışması,  
Enstitümüz Yönetim Kurulu 25.05.2018 tarih ve 2018 / 475 / 12 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından  
oybirliği/oyçokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

UNVANI, ADI SOYADI

İMZA

TEZ DANIŞMANI

: Doç. Öğr. Üyesi Ali Akif Riser

JÜRİ ÜYESİ

: Prof. Dr. Nural Akaracı

JÜRİ ÜYESİ

: Doç. Öğr. Üyesi Arif S. Hül

(\* ) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

## **Etik Kurallarına Uygunluk Yazısı**

Hazırlamış Olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel ahlak kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi Görüşünü yansıtmamaktadır.



## ÖZET

Dünyada yaşanan şirket skandalları sonucu hilelerin ortaya çıkarılması ve önlenmesi daha önemli hale gelmiştir. İşletmeler yapıları gereği karmaşık organizasyonlara sahiptir. Bu karmaşık yapı sebebiyle hile ve suistimal tehlikesine karşı çoğu zaman savunmasız kalmaktadır. İşletmelere ait finansal tablolar işletmenin gerçek durumunu yansıttığı ölçüde anlamlı olur. Bu nedenle denetçilerin hileleri dikkate alması ve denetimi hile riskine göre yürütmesi etkin bir denetim çalışması için zaruridir.

Dünyada ve ülkemizde işletmeler büyüme ve gelişme eğilimi göstermekte bu durum işletmelerin genel olarak sermaye yapılarını geliştirmek için halka açılma yolunu seçtiğini göstermektedir. İşletmelerin bu yöndeki eğilimleri tasarruf sahibi yatırımcılar tarafından ilgi görmektedir. Doğal olarak yatırımcıların tasarruflarını değerlendirecekleri işletmeler için edinecekleri bilgi ve verilerin doğru, tutarlı ve güvenilir olması istenmektedir. Yatırımcı ve finansal tablo ilgililerine sunulan işletme verileri ise bazen muhasebe standart, kurallar ile düzenlemelerin sağladıkları esnekliklerden yararlanmak suretiyle, bazen de muhasebe ilke ve standartlarından açık biçimde sapmaları yoluyla finansal hile olarak karşılaşılan bir durumdur. Finansal bilgi kullanıcıları ile yatırımcıların algılarını ve dikkatlerini etkilemeye yönelik bu eylemler denetçilerin kamunun beklentileri karşılama noktasında hileye yönelik önemlilik arz eden sapmaları tespit ve makul güvence noktasında denetçinin konumunu önemli bir noktaya taşımaktadır. Bilgi kullanıcılarının beklentisi, denetçilerin sorumluluğu olarak tanımlanmakta ve denetçiyi bu beklentilerin tamamen ortasında bırakmaktadır. Denetçinin sorumluluk ve risklerinin artması ve işletmelerin de büyümeleri sonucu iş ve işlemlerin karmaşık hale gelmesi denetimin giderek zorlaşmasına yol açmıştır. Burada değişimlere karşın uyum sağlama yönünde denetimin etkinliğinin artması, artan etkinlik nedeniyle de denetçinin sorumluluğunun artması kaçınılmaz bir durumdur. Denetçinin makul güvence noktasında işletme verilerini bazı analitik inceleme tekniklerine tabi tutması riskleri belirleme noktasında önemli bir unsur olmakla birlikte hileyi önlemede iç kontrol çalışmaları da etkin bir yol oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, hata ve özellikle hile kavramlarını açıklayarak, denetçilerin hile denetimi ve sorumlulukları ile iç kontrol sisteminin etkinliği, rolü araştırılmıştır. Bu bağlamda ulusal ve uluslararası düzenlemeler irdelenerek hileyi ortaya çıkarmada ve önlemede iç kontrol ve unsurlarının kullanılması ele alınmıştır. Çalışma denetçinin artan sorumluluk ve karşılaşılan riskler ile işletmelerin de büyümeleri sonucu iş ve işlemlerin karmaşık hale gelmesi sonucu değişimlere karşın uyum sağlama yönünde denetimin etkinliğinin sağlanması yönünden de önemlidir. Artan gerek işletme etkinlikleri ve gerekse denetim etkinliği nedeniyle denetçinin sorumluluğunun artması dolayısıyla kaçınılmaz hale gelen durumların denetçinin makul güvence noktasında işletme verilerini bazı analitik inceleme tekniklerine tabi tutması, riskleri belirleme noktasında işletmenin iç kontrol sistemini tanıma yönünden çalışmasında kullanmasını gerekli hale getirebilmektedir. Hileyi ortaya çıkarmada etkin bir yol oluşturmak denetçi ve işletme yöneticileri açısından önemli bir durumdur. Çalışmada bu konuya ilişkin bir uygulama ve bir işletmenin verileri değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Hile denetimi, İç kontrol yapısı

## **ABSTRACT**

Due to the corporate scandals worldwide, detecting and preventing frauds had become more and more important. The corporations have complex structures by nature. As a result of this complex structure, most of the time they are vulnerable to fraud. The financial statements are meaningful as long as they reflect the real status of a corporation. Taking the fraudulent activity into consideration and conducting the audit according to the risk of fraud is indispensable for an effective audit.

National and worldwide, the corporate trend is growth and development and this shows that the corporations have chosen public offerings to develop their capitals. This trend have taken the attention of investors. As a matter of course the investors demand accurate, consistent and reliable information about the corporations they want to invest in. The corporate data presented to the investors and financial analysts may be fraudulent, sometimes by taking advantage of the flexibilities in the accounting standards, rules and regulations and other times by directly violating the accounting rules and standards. These activities that intend to manipulate financial analysts' and investors' perception brings the status of the auditor to a high level in regards to detecting fraudulent activity and providing reliable information. For the users of the financial data, the auditors are seen as responsible and they are in the middle of all the expectations. Due to the increase in the responsibility and risks taken by the auditors and the more complex business activities due to the growth of corporations, auditing became even harder. As a result of this change, the increase in the effectiveness of the audit and the increase in the responsibility of the auditor due to increased activity, is indispensable. Although subjecting the corporate data to some analytical auditing procedures is important in detecting risks, internal control is also effective in preventing fraud.

In this study defining the notions of error and specifically "fraud", auditor's fraud detection and responsibilities and the effectiveness and role of internal control are explained. Within this context, by examining the national and international regulations, utilization of internal control and its elements for the detection of fraud are addressed.

The study is also important in regards to the increase of responsibility of the auditors and the risks taken, the increase of business activities due to the growth of corporations and ensuring the effectiveness of auditing in the midst of these changes. The increase in the business activities and the increase in the responsibility of the auditor due to increased auditing activity, is making it necessary to subject the corporate data to some analytical auditing procedures and is making it necessary for him/her to understand the corporation's internal control in order to detect the risks. It is important for auditors and corporate managers to create an effective way to uncover fraud. In this study an implementation related to this topic and the data of a corporation have been analyzed.

**Key Words:** Fraud Auditing, Internal Control





# İÇİNDEKİLER

<b>ÖZET</b> .....	<b>ii</b>
<b>ABSTRACT</b> .....	<b>iv</b>
<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	<b>vi</b>
<b>TABLolar LİSTESİ</b> .....	<b>viii</b>
<b>ŞEKİLLER LİSTESİ</b> .....	<b>ix</b>
<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>x</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>1. MALİ HATA VE MUHASEBE KAVRAMLARI</b> .....	<b>4</b>
1.1. Muhasebe Kavramı .....	4
1.2. Hata Kavramı ve Muhasebe Hataları .....	5
1.3. Muhasebe Hataları ve Bu Hataların Raporlama Üzerindeki Etkileri.....	6
1.4. Muhasebe Hatalarının Oluşma Nedenleri ve Düzeltilmesi.....	7
1.5. Yaratıcı Muhasebe Teknikleri ve Agresif Muhasebe.....	9
<b>2. MUHASEBE HİLELERİ</b> .....	<b>12</b>
2.1. Hile Kavramı.....	12
2.2. Yolsuzluk Kavramı .....	12
2.3. Suistimal Kavramı.....	14
2.4. Muhasebe Hilesi Tanımı .....	16
2.5. Hile Oluşum Süreçleri ve Hile Nedenleri .....	17
2.6. Hile Belirtileri ve Hile Karosu .....	21
2.7. Dünya’da Muhasebe Hileleri .....	24
2.8. Hilenin Önlenmesi .....	28
2.9. Hile Denetimi ve Denetim İlişkisi.....	29
2.9.1. Hile Denetiminde Denetçinin Önemi.....	31
2.9.2. Denetim Risk Unsurlarının Belirlenmesi.....	35
<b>3. İÇ KONTROL YAPISI VE İÇ DENETİM</b> .....	<b>38</b>
3.1. İç Kontrol Yapısı ve Unsurları.....	38
3.1.1. Kontrol Kavramı ve Kontrol Türleri .....	40
3.1.2. İç Kontrol Yapısında Göz önünde Bulundurulmuş Faktörler.....	41

3.1.3. İşletmede İç Kontrol Yapısının Önemi .....	42
3.2. İç Denetim.....	43
3.2.1. İç Denetimin Amacı ve Önemi .....	45
3.2.2. Hilelerinin Önlenmesinde İç Denetimin Rolü .....	46
<b>4. HİLE DENETİMİ KAPSAMINDA İÇ KONTROL VE BİR UYGULAMA. 47</b>	
4.1. Uygulamanın Konusu ve Amacı .....	47
4.2. Uygulamanın Kapsamı ve Yöntemi .....	47
4.3. Uygulamanın Kısıtları.....	48
4.4. Akaryakıt İstasyonu Uygulaması İçin Genel Bilgilendirme .....	48
4.4.1. Hileye Karşı Alınan Önlemler .....	49
4.5. Akaryakıt İstasyonu İç Denetim Uygulaması .....	51
4.5.1. Çalışan Bilgileri .....	51
4.5.2. Akaryakıt İstasyonu Organizasyonu ve Görev Dağılımı .....	53
4.5.3. Akaryakıt İstasyonu Satışlarının İncelenmesi.....	56
4.5.3.1. Saha Satışlarının İncelenmesi .....	57
4.5.3.2. Market Satışlarının İncelenmesi.....	59
4.5.3.3. Yağ Değişim Ünitesi Satışlarının İncelenmesi .....	60
4.5.3.4. İstasyon Diğer Satışlarının İncelenmesi.....	61
4.5.4. İstasyon Satışları ve Tahsilatlarla İlgili Kontrol .....	63
4.5.5. Stoklarla İlgili Kontrol .....	63
4.5.6. Ücret Ödemeleriyle İlgili Kontrol .....	64
4.5.7. Hileye Karşı Alınan Önlemler .....	64
4.5.8. İç Denetim ve Kontrol Sistemi.....	65
4.5.9. İşletmenin Hile Riskinin Sürekli Gözlenmesi ve Değerlendirilmesi .....	66
4.6. Araştırmaya İlişkin Elde Edilen Sonuçlar.....	67
<b>SONUÇ.....</b>	<b>69</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>70</b>

## TABLÖLAR LİSTESİ

<b>Tablo 1.</b> Muhasebe Hileleri ve Şirket Kazanımları .....	20
<b>Tablo 2.</b> Denetim Sistemlerinin Gelişimi .....	31
<b>Tablo 3.</b> Akaryakıt İşletmesinin Personel Sayıları .....	51
<b>Tablo 4.</b> Akaryakıt İşletmesinin Personel Eğitim Yapısı .....	53



## ŞEKİLLER LİSTESİ

<b>Şekil 1.</b>	Muhasebede Düzeltme Gerektiren Durumlar .....	8
<b>Şekil 2.</b>	Denetim Türleri.....	32
<b>Şekil 3.</b>	Etik Karar Verme Süreci.....	34
<b>Şekil 4.</b>	Muhasebe Denetim İşlem Zinciri.....	35
<b>Şekil 5.</b>	İç Kontrol .....	39
<b>Şekil 6.</b>	Genel Satışlara İlişkin Şema .....	57
<b>Şekil 7.</b>	Saha Satışlarına İlişkin Şema.....	58
<b>Şekil 8.</b>	Market Satışlarına İlişkin Şema .....	59
<b>Şekil 9.</b>	Yağ Değişim Ünitesi Satışlarına İlişkin Şema .....	60
<b>Şekil 10.</b>	Diğer Satışlara İlişkin Şema.....	62

## **KISALTMALAR**

- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri (USA)
- ACFE** : Uluslararası Suistimal İnceleme Uzmanları Derneği
- AICPA** : Amerikan Kamu Muhasebecileri Birliği
- GKDS** : Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları
- IFAC** : Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
- s.** : Sayfa
- S.** : Sayı
- SMMM** : Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
- SMMMO** : Serbes Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- TEPAV** : Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
- TMS** : Türkiye Muhasebe Standartları

## GİRİŞ

İnsanlar var oldukları günden beri çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için birbirleri ile alışveriş yapmaktadır. Bu durum, nüfusun artması ve dolayısıyla ihtiyaçların çoğalması ile yerini değiş tokuştan zaman içerisinde ticarete bırakmıştır. Henüz paranın icat edilmediği dönemlerde bile insanlar çeşitli değerli eşyalarını diğerleri ile değiştirerek ihtiyaçlarını karşılamış ve paranın da hayatımıza girmesi ile değer hesapları ortaya çıkmıştır.

Muhasebe, hesaplama, kaydetme ve ilgilileri bilgilendirme sistemidir. Muhasebe sayesinde insanlar ticari faaliyetlerinde hesaplaşabilmekte ve iş ve işlemler gerçekleştirilebilmektedir. Ülkelerin birbirleri ile yaptıkları ekonomik faaliyetlerden, bireysel çalışma yaşamına kadar muhasebe sistemleri kullanılmaktadır. Muhasebe için geliştirilen standartlar ve özellikle teknolojiden faydalanılarak geliştirilen sistemler, şeffaf bir alışverişi mümkün hale getirmekte, insanlar arasında ekonomik uzlaşmazlıklar azaltılmaya çalışılmaktadır.

Ancak unutulmamalıdır ki hile ve hata her zaman insan hayatında olan diğer iki önemli kavramdır. Hile ve hatalar gündelik hayatta sıklıkla karşımıza çıkmakta ve bizleri çeşitli konularda yanılgıya düşürebilmektedir. Hile, kasıtlı olarak birini kandırmak ve bu durumdan menfaat elde etmek anlamına gelirken, hata yanlışlıkla ve bir çıkar gözetmeksizin yapılan yanlışları ifade etmektedir. Muhasebenin, matematiksel iş ve işlemler ile yasal düzenleme ilkelerine dayanan bir sistem olduğu düşünöldüğünde hata ve hilelere ne kadar açık olduğu da ortaya çıkacaktır.

Muhasebe hataları genellikle bilgisizlik ve deneyimsizlik ile dalçnlık sonucunda oluşmaktadır. Ancak hileler tam tersine bilgi birikimi, deneyim ve uyanıklılık gerektiren faaliyetlerdir ve mevzuata göre de suç sayılabilecek unsurlardır. Teknolojinin gelişmesi, muhasebe sistemlerinin gelişerek dünya genelinde daha kapsamlı ve hızlı hesaplanabilir olmalarına olanak tanırken bu sistemlerin daha çeşitli hilelere de açık hale gelmesine neden olmaktadır.

İşletmelerin yöneticileri ya da çalışanları çeşitli sebepler ile hileye başvurabilmektedir. Bu sebeplerden en önemlisi elbette ekonomik çıkarımlardır. Bir işletme çeşitli

muhasabe hileleri ile kendisini ekonomik açıdan olduğundan daha güçlü ya da zayıf gösterebilmekte, bu sayede yatırımcıları, kredi veren kurum ve kuruluşları ya da devleti vergi konusunda kandırmaya çalışabilmektedir. Kişisel olarak hileye başvuranların ise temelde kendilerini ispatlama çabaları ya da özel yaşantılarında yaşadıkları mali zorluklar yaşadıkları düşünülmektedir. Ancak her iki koşulda da hile üzerinde önemle durulması ve saptandığı anda düzeltilerek telafi edilmesi gereken bir konudur.

Yapılan pek çok araştırma, gündelik yaşamda, çeşitli alanlarda hileye başvuran bireylerin önceleri küçük değişiklikler gerçekleştirdiğini, zaman içerisinde bu durum fark edilmediği takdirde daha büyük hileleri yaptıklarını göstermektedir. Hilenin yapılmasına neden olan süreçte çeşitli unsurlar vardır. Bunlardan biri baskı, diğeri fırsat ve bir başkası da hileyi yapan kişi ya da ekibin kendisini haklı görmesidir. Hileyi gerçekleştirirken olması gereken bir diğer bileşen ise yetkinliktir. Kişi hile yapacağı alanda kendi bilgi ve becerilerine güvenmediği takdirde, buna kalkışmayacaktır.

Günümüzde özellikle denetçilerin hilelerin tespit edilmesinde büyük bir mesai harcadıkları görülmektedir. Denetçiler bir işletme ve onunla ilgili tüm tarafların doğru bilgiye ulaşması ve planlamalarını buna göre yapması amacına hizmet eden profesyonellerdir ve denetim esnasında kullandıkları çeşitli yöntemler mevcuttur.

Bu çalışmada, birinci bölümde muhasebenin ne olduğu ve neden hayatımızda bu kadar önemli bir yere sahip olduğu konularında alan yazın taraması gerçekleştirilmiştir. Ardından muhasebe alanında gerçekleştirilen hata ve hile kavramları incelenerek, buna sebebiyet veren unsurlar araştırılmıştır. Üçüncü bölüm de muhasebe hilelerinin ortaya çıkarılmasında ve önlenmesinde kullanılan başlıca yöntemlerden özellikle iç denetim ve iç kontrol kavramları incelenmiş, iç kontrol sisteminin hatalı ve hileli işlemlere karşı etkinliği ile ilgili çalışma yapılmıştır. İç kontrol sistemi kullanılarak gerçek bir işletmede iç denetim uygulama örneğine yer verilmiştir. Bu yöntemin bileşenleri hakkında literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki bölüm olan dördüncü bölümde ise denetim esnasında başvuru yöntemleri ile bir uygulama gerçekleştirilmiştir..

Çalışma, muhasebe alanında hileler konusunda bilincin artırılması açısından büyük öneme sahiptir. Özellikle muhasebe sistemlerinin anlaşılabilmesi, işverenlerin

Çalışanları tarafından daha kolay kandırılmasına, yatırımcıların ise gcl görünen işletmelere fazladan yatırım yaparak zarara uğramalarına neden olabilmektedir. Hilelerin önüne geçilebilmesi açısından hile kavramının ne olduğu ve en basit şekilde var olan hile risklerinin nasıl önlenebileceği konularında bilincin oluşması önemlidir, hilelerin nasıl açığa çıkarılabileceği konusunda bir örnek uygulama, işletmelere yol gösterici nitelikte ve denetimin önemini vurgulayarak, işletmelere bu hususta faydası olması beklenmektedir.





# 1. MALİ HATA VE MUHASEBE KAVRAMLARI

Muhasebe sistemleri, ekonomik faaliyetlerin devam edebilmesi için hayati role sahiptir. Bu bilimin hesaplama yöntemlerinde hataların var olması, karşılıklı ekonomik faaliyetlerin de işleyişinde sapmalar anlamına gelecektir. Muhasebe alanında yapılan hataların yanı sıra hileler de karşımıza çıkabilmektedir. Bu bölümde, muhasebe hatalarının ne olduğu, neden kaynaklandığı ve nasıl önleneceği sorularına yanıt aranırken diğer taraftan dünya genelinde yankı uyandırmış muhasebe hilelerine örnekler verilecek, hile ve hata arasındaki farklılık bu örneklerle pekiştirilecektir.

## 1.1. Muhasebe Kavramı

Muhasebe karşılıklı olarak hesap vermek anlamına gelmektedir. Ancak ekonomi bilimindeki terim anlamı muhasebenin işletmelerin faaliyetlerini anlamaya yarayan işlemler bütünü olduğunu belirtmektedir. Muhasebe sayesinde yapılan eylemler kayıt altına alınmakta ve bu bilgiler gelecekteki eylem planları için kullanılmaktadır. Ayrıca muhasebe sayesinde işletmelerde yönetim tarafından kararlar daha kolay ve etkin biçimde alınabilmektedir. Dolayısıyla muhasebe, organizasyonların tüm mali bilgilerinin derlendiği ve hesaplandığı sonrasında da bunların bilgiler halinde gerekli birimlere ve kurumlara iletilmesi anlamına gelmektedir. Muhasebe, mali nitelikli sonuçlar doğuran olay ve işlemlerin saptanması, ölçülmesi, kaydedilmesi, sınıflandırılması, özetlenmesi ve yorumlanması sistemidir (Bayraktar, 2007: 1).

Muhasebe para ile ilgili tüm iş ve işlemleri derleyen ve kaydeden, işletme yöneticileri, ortakları, müşterileri, devleti ve çalışanları içerisine alan, her birinin kararlarını etkileyen çok yönlü karmaşık bir sistemler bütünüdür. Muhasebe organizasyon ile ilişkisi doğrudan ya da dolaylı olarak bulunan tüm taraflara bilgi sağlama sistematiğidir ve bunun için profesyonel eğitim ve hesaplama araçları bilgisi gereklidir.

Muhasebe sayesinde işletmelerin faaliyetleri de denetlemelere hazır hale gelmektedir. Özellikle 2000'li yılların ardından işletmelerin ekonomik faaliyetler konusunda usulsüzlüklerin ortaya çıkması muhasebeye verilen önemin de artmasını sağlamıştır. Özellikle bilgisayar sistemlerine geçiş, yönetim uygulamaları ve yazılımlarının

gelişmesi, teknolojinin ilerlemesi ve iletişimin güçlenmesi sayesinde muhasebe hatalarının daha kolay tespit edilebilir hale gelmesi şirketlerde yaşanan hile ve benzeri durumları da gözler önüne sermiştir. Muhasebedeki işlemlerin doğru, güvenilir ve belirli bir standarda göre yapılması için yasal düzenlemelerin yapılması gerekliliği gündeme gelmiş ve derhal konuya ilişkin çalışmalar hemen her devlet özelinde başlamıştır. Buna göre öncü olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde çıkarılan 'Sarbanes-Oxley' Yasası gösterilebilir. Bu yasa ile işletme ekonomik faaliyetlerinin şeffaf ve hesap verebilir duruma gelmesi hedeflenmiştir. 2002 yılında Türkiye'de de Sermaye Piyasası Kurulu tarafından benzer bir düzenleme ile Seri X/19 no.lu tebliğ ile bağımsız denetim ile ilgili mevzuat değişiklikleri yapılmıştır (Hatunoğlu, Koca ve Kılı, 2012: 170).

İşletmeler bilgiye dayalı biçimde gelecek hareketlerine ve kararlarına yön vermektedir. Her birinin ekonominin yapıtaşı birer birim olduğu düşünüldüğünde, muhasebenin önemi biraz daha iyi anlaşılacaktır. Ancak muhasebe hesaplamalarında ya da kayıtlarında çeşitli hatalar yapılabilmektedir. Bu durum şirketlerin kararlarını engellerken kimi zaman şirket hakkında yatırım yapmak isteyenlere, müşterilere ya da devlete yanlış bilgi aktarılmasına da neden olabilmektedir. Bu sebeple, muhasebe hatalarının nasıl ortaya çıktığı, nasıl engellenebileceği ve var olan hataların nasıl düzeltilileceği konusu detaylı olarak bilinmelidir.

## **1.2. Hata Kavramı ve Muhasebe Hataları**

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, hatayı "yanlış" ve "istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılma, yanılğı" olarak tanımlamaktadır (TDK, 2016). Hataların temelinde unutkanlık, dalgınlık ya da bilgisizlik ve acemilik bulunmaktadır ve bu hareketlerde kasıt söz konusu değildir (Erol, 2008: 231).

Muhasebenin bir hesaplar sistemi olması konuya ilişkin aktivitelerde bilgi, beceri ve deneyim ile yüksek dikkat gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle muhasebe işlemleri gerçekleştirilirken ilgili çalışanların oldukça dikkatli davranması gerekmektedir. Aksi takdirde kolaylıkla hatalar oluşabilecek, bunun neticesinde yanlış muhasebe bilgileri, yanlış kayıtlar ve yanlış kararlar oluşacaktır. Yapılan araştırmalara

bakıldığında şu şekillerde muhasebe hatalarının en çok rastlanan türler olduğu görölmüştür (Erol, 2008: 231):

- **Matematiksel hatalar**

Muhasebe işlemlerinde oldukça yoğun biçimde matematiksel hesap söz konusudur. Güncel oranlar ile toplama işlemlerindeki büyük ya da ondalıklı sayılar kimi zaman matematiksel işlemlerde hataların oluşmasına neden olabilmektedir. Bunların önüne geçmek için doğru yazılımlardan destek alınmalı ya da işlemlerin tekrarlamaları ile sağlamaları yapılmalıdır.

- **Kayıt ve nakil hataları**

Muhasebe sistemlerinde defterden çeşitli platformlara bilgi aktarımı gerçekleştirilirken yazım hataları ortaya çıkabilmekte, bu durum kayıtların kimi zaman birbiri ile tutmamasına neden olabilmektedir. Günümüzde muhasebe yazılımları ile bu hatalar minimuma indirilmiş olsa da halen karşılaşılabilmektedir.

- **Unutma ve yeniden kaydetmeden kaynaklanan hatalar**

Çeşitli durumlarda muhasebe ile ilgili bir evrak ya da fişin birden fazla defa kayda alınması söz konusu olabilmekte, tekrar kayıt altına alınan tutarlar genel bir yanlış sonuca dönüşebilmektedir. Genellikle dikkatsizlik ya da sistematik çalışma eksikliğinden meydana gelen hatalardır.

- **Değerleme esnasında gerçekleştirilen hatalar**

Genellikle bilgi eksikliğinden kaynaklanan bu hatalarda hesaplamayı yapanlar tarafından aktif ve pasif, gelir ve gider hesapların toplanması esnasında gözden kaçan unsurlar olabilmekte ve bu durum genel değerlendirme sürecinin yanlış başlayarak yanlış devam etmesi anlamına gelmektedir.

### **1.3. Muhasebe Hataları ve Bu Hataların Raporlama Üzerindeki Etkileri**

Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu'nun yani Kamu Gözetim Kurumu'nun Çalışmalarına ilişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 9 uncu maddesi finansal tabloların nasıl olması gerektiğine dair kesin hükümler içermektedir. İlgili tebliğin 9.maddesinde muhasebe işlemler esnasında hazırlanan ve kullanılacak olan tüm

finansal tabloların gerçekleri açıkça yansıtır biçimde oluşturulması gerektiği net bir şekilde ifade edilmektedir. Yine bu tabloların işletmenin bilgi ihtiyaçlarının tamamen karşılanabileceği biçimde hazırlanması gerektiğini vurgulayan tebliğ, tabloların birbirleri ile ve diğer organizasyonların tablolarıyla karşılaştırılabilir nitelikte olması gerektiğini de ifade etmektedir. Görüldüğü üzere TMS adından da anlaşılacağı üzere tablolarda hataları minimuma indirmeyi ve onların belirli bir düzene göre hazırlanarak her zaman anlaşılır olabilmelerini hedeflemektedir. Tabloların hangi standartlara göre hazırlanması ve niteliklerinin neleri barındırması gerektiği TMS ile belirlenmiştir (Okay, 2011: 46).

TMS hataların nasıl ortaya çıkabileceğine dair de açıklık getirmiştir. TMS-8, muhasebe konusunda hataların doğru ve geçerliliğini koruyan bilgi kullanılmamasından, yanlış bilgilerin kayıt altına alınmasından ve hesaplama yanlışlarından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu durum işletmenin karar vericileri, çalışanları, müşterileri, devleti ve yatırımcıları yanıltacak durumdadır ve ekonomi bakımından önemli etkilere sahiptir (Küçük, 2011: 113).

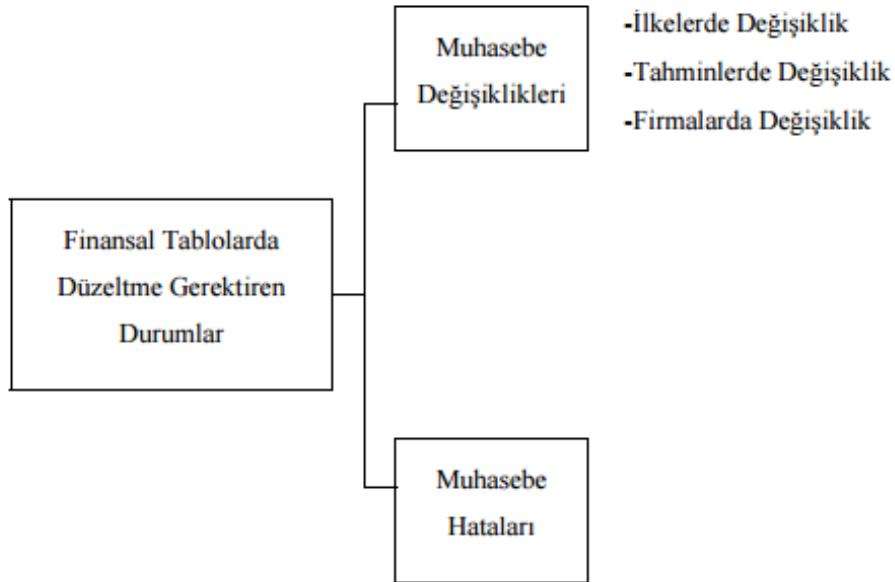
Gerek bilgi kullanıcıları ve gerekse çeşitli kesimlerin oluşturacakları kararlarda doğru bilgi ve veriler elde etmesi işletme kayıt ve finansal tablolarının güvenilirliğine bağlıdır. Güvenilir bilgi de gerçek ve yetkin denetim kanıtı ile oluşur. Güvenilir bilgiye dayanmayan kararlarda gerek yatırımcılar ve gerekse toplum büyük zararlarla karşılaşır (Türedi, 2007: 39).

#### **1.4. Muhasebe Hatalarının Oluşma Nedenleri ve Düzeltilmesi**

Muhasebe sistemi içerisinde hazırlanan tüm mali tablolarda ana amaç işletme ile ilgili taraflara bilgi sağlamaktır. Ancak daha önceki başlıklarda da değinildiği gibi, çeşitli hatalar oluşabilmektedir. Bu hataların temel nedenleri bilgisizlik ve dikkatsizliktir. Bilgi eksikliği ve hesaplayıcının dikkatsiz olması kayıtların yanlış tutulmasına ya da yapılan hesaplamalarda işlem hatalarının oluşmasına neden olan işlem yanlışlarıdır. İşletmelerin muhasebe hataları genellikle ilgili zaman dönemlerine ait tutarların karşılaştırılması esnasında tutarsızlıkların olması ile anlaşılmaktadır. Diğer yandan dönemlerin tabloları birbirleri ile kıyaslandığında varlıkların tutarlarında çok ciddi farklılıklar görülebilmektedir ve bu durumda hatadan şüphe edilmelidir. İşte bu tür bir

durumla karşılaştığında durum tespiti gerçekleştirilerek hata düzeltme işlemlerine başlamak gerekmektedir. Ancak bu noktada muhasebe işlemleri esnasında çeşitli sebeplerden dolayı ortaya çıkabilecek yukarıda verilen genel hataların yanı sıra en sık karşılaşılan hata çeşitlerini de sıralamak gerekmektedir (Okay, 2011: 47-48):

- Vergi İncelemesindeki Hatalar
- Değerleme Hataları
- Amortisman ve Yeniden Değerleme Uygulamalarında Yapılan Hatalar
- Katma Değer Vergisi Uygulamalarında Karşılaşılan Hatalar
- Gider ve Maliyet Artırıcı Harcamalarda Karşılaşılan Hatalar
- Tevkifat (Stopaj) Uygulamasında Karşılaşılan Hatalar
- Yıllara Sâri İnşaat ve Onarım İşlerinde Karşılaşılan Hatalar
- Muafiyet ve İstisna Uygulamalarına İlişkin Hatalar
- İix. Sabit Kıymet Yenileme Fonu Uygulamalarındaki Hatalar



**Şekil 1.** Muhasebede Düzeltme Gerektiren Durumlar

**Kaynak:** Küçük, 2011: 115

Muhasebe hataları söz konusu olduğunda bunun düzeltilebilecek bir durum olup olmadığına ve şayet düzeltme gerektiren bir durum ise bunun hangi kategori altında düzeltileceğine karar vermek gerekmektedir. Küçük, muhasebede hata söz konusu olduğundan çözülmesini gerektiren durumları iki temel başlık altında toplamaktadır. Bunlardan ilki muhasebe değişiklikleri durumudur ve onun da 3 alt durumu mevcuttur (Küçük, 2011: 114):

- **Muhasebe İlkelerindeki Değişiklikler**

Kimi durumlarda işletme içinde bulunduğu koşullar değişebilmekte ve bu durum muhasebe ilkelerinde ve işleyişinde çeşitli standart değişikliklerine gitmeyi zorunlu hale getirmektedir. Örneğin değerlendirme çalışmaları piyasanın koşullarına ya da ilgili değerlerin niteliklerinin değişmesine göre yeniden muhasebesel olarak şekillenebilmektedir.

- **Muhasebe Tahminlerindeki Değişiklikler**

Organizasyonlar muhasebe bilgilerine dayanarak geleceğe dair çeşitli verilerin tahminlerini yapabilmektedir. Muhasebe tahminleri esnasında kullanılan verilerdeki değişimler, tahminlerin yeniden şekillendirilmesini gerektirebilmektedir. Bu durum düzeltmeyi gerçekleştirerek yeniden tahmin yapılmasını gerekli kılmaktadır.

- **Raporlanan Firmalardaki Değişiklikler**

İşletmeler yatırım amaçlı olarak hisse senetleri satın alabilmekte, bu satın aldıkları değerleri de finansal tablolar üzerinde raporlamaktadır. Kimi zamanlarda öz kaynak, maliyet ve tam konsolidasyon gibi unsurlarda değişiklikler meydana gelmekte ve bunlar raporlardaki verilerin düzeltilmesini gerektirmektedir.

## **1.5. Yaratıcı Muhasebe Teknikleri ve Agresif Muhasebe**

Muhasebe hesapları işletme ile ilgili olan herkesi ve özellikle çıkar gruplarını bilgilendirme konusunda en büyük unsurdur. Muhasebe literatüründe yaratıcı muhasebe kavramı ilk defa 1970 yılında kullanılmıştır. Sıklıkla yaşanan hile ve hatalar ile ortaya çıkan muhasebe skandalları sonucunda muhasebe, denetim, hesaplama konularına yeni çözüm arayışları başlamıştır. Bu çözüm arayışları içerisinde 1986

yılında Yaratıcı Muhasebe Teknikleri önem kazanmaya başlamıştır. Ancak bu terim sıklıkla kullanılsa da akademik çevreler içerisinde bir tanım karmaşası olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

En sık kullanılan ve en fazla kabul görmüş olan tanımlama “*Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri dahilinde veya bu sınırlar dışında hileli finansal raporlama, kazanç yönetimi ve gelirin yıllar itibariyle belirli bir düzeyde tutulmasına ilişkin uygulamaları da kapsayacak saldırgan tercihlerin benimsenmesinden hareketle finansal verilerle oynamaya yönelik herhangi bir adım*” şeklindedir. Yaratıcı muhasebede tanımlardan da çıkarım yapılabileceği gibi, muhasebecilerin bilgi birikimlerinden faydalanarak yıllık olarak kayda geçen rakamlar üzerinde gerçekleştirdikleri çeşitli değişimlerdir. Akla öncelikle hile kavramı gelse de, bu durum her zaman negatif olarak algılanmamalıdır. Yaratıcı muhasebe sistemlerinin gelişmesi, hile olasılıklarını düşürerek muhasebe sisteminin gelişmesine olanak tanımakta, muhasebe mesleği ile ilgilenenlere farklı yönlerden problemlere yaklaşma becerisi kazandırmaktadır. Ancak benzer biçimde yaratıcı muhasebe ile hissedarlar, bankalar ve yatırımcılar yanlış bilgiler ile yanıltılabilmektedir ve bu alternatif de her zaman akılda olmalıdır (Aygün, 2013: 51).

Mali tablolar manipülasyonu olarak da belirtilen bu uygulamalar, mali bilgi kullanıcılarının işletmenin mali yapısı üzerindeki algılarını ve faaliyet sonuçları üzerindeki olumlu kâr beklentisi algılarını etkilemeye yönelik çalışmalardır. Fakat, yönetimin başka amaçları için de uygulanabilir. Mali tablolar manipülasyonu; kâr yönetimi, algı yönetimi, kârın düzgünleştirilmesi gibi yumuşak değişiklikler, saldırgan muhasebe gibi daha ileri düzey değişiklikler ve yasal çerçeveye aykırı hileli muhasebe gibi yasal çerçeveye aykırı ve suç oluşturan değişikliklerle uygulanabilir (Durmuş, 2017: 96).

Yaratıcı muhasebe pek çok işletmede daha çok işletmenin finansal tablolardaki imajını geliştirmek amacı ile kullanılmaktadır. Elbette bu durum hile ile ilişkilendirilmesine neden olmaktadır. Neticede hilede de yaratıcı muhasebe uygulamalarında da bir kasıt söz konusudur ve kredi veren kuruluşlar ile yatırımcılar temelde gerçek bilgiye dayanan finansal tabloları ile karşılaşmak istemektedir. Genel manası ile yaratıcı muhasebe, çeşitli doğru muhasebe verileri arasından en uygun olanı seçerek tabloların

daha iyi bir performans göstermesini sağlamaktır. Doğruluk payı bulundurması sebebi ile diğer hile çeşitlerinden bu yönü ile ayrılmaktadır (Çıtak, 2009: 86). Burada yaratıcı muhasebe uygulamaları gerçekleştirirken muhasebecilerin en sık tercih ettiği yöntemlere de değinmek gerekmektedir. Genellikle en kolay yönteme başvurulmakta ve her ay muhasebe ile ilgili bir faktör kasıtlı biçimde değiştirilmektedir. Değiştirilen faktörler nedeni ile finansal tabloları geçmiş tablolar ile kıyaslamak mümkün olmamakta, var olan yanıltmalar ortaya kolaylıkla çıkarılamamaktadır. Sıklıkla başvuru olan yöntem ise, işletmelerin temel finansal tabloları olan gelir tablosu, bilanço ve nakit akım tablosu üzerinde gelir ve giderleri farklı göstermek, borçları olduğundan az göstermek ya da var olan varlıklar yerine daha fazlasını işlemektir. Böylelikle genellikle ulaşılmak istenen amaç olan kârı tablolar üzerinde artırma gerçekleşmiş olmaktadır. Genellikle satışları fazla gösterme yöntemi kullanılsa da, varlıklardan elde edilen gelirleri olduğundan yüksek gösterme şeklinde yapılan yaratıcı muhasebe uygulaması da sıklıkla karşılaşılan ve tespiti daha zor olan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu stratejiler sayesinde işletmelerin daha fazla kazanıyormuş gibi gösterilmesi mümkün olmakta, yatırımcı ve kredi veren kuruluşların güven ve talepleri artırılmakta, borsada işlem görme söz konusu ise işletmenin hisse fiyatları yükseltilmektedir (Aygün, 2013: 53-54).



## 2. MUHASEBE HİLELERİ

Muhasebe hileleri gerçekleştirilmesi neticesinde vergi kaçırma, fonları olduğundan yüksek fiyatlara satma, zimmete para geçirme gibi işletmenin iflas etmesine neden olabilecek pek çok eylem gerçekleştirilebilmektedir. Bu nedenle, muhasebe hilesinin ne olduğu, nasıl anlaşılacağı ve nasıl önleneceği konusunda işletme yöneticilerinin bilgi sahibi olması, şirketin amaç ve planlarını gerçekleştirebilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bu bölümde öncelikle hilenin ne olduğu ve sonrasında muhasebe hilelerinin sıklıkla karıştırıldığı yolsuzluk ve suistimal kavramları açıklanacak, ardından hilenin tespit edilmesine ilişkin yöntemler incelenecektir.

### 2.1. Hile Kavramı

Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğü'nde hile kelimesi “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, atak oyunu, alavere dalavere, desise” ve “entrika” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2016). Buradan hareketle hilenin bir çıkar sağlamak için gerçekleştirilen yanıltıcı davranışlar olduğunu söylemek mümkündür. Hile söz konusu olduğunda yapılan hareketlerin bilinçli olduğunu da vurgulamak gerekmektedir. Hile ve hata bu yönü ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Hilede söz konusu aldatıcı davranışların neticesinde elde edilecek bir kazanç bulunmaktadır (Bayraktar, 2007: 13).

Muhasebe ve ekonomi bilimlerindeki hilelerin ne sebepler ile gerçekleştirilebileceği konusunda daha fazla fikir sahibi olabilmek adına IFAC (International Federation of Accountants) tarafından yapılan hile tanımlamasına da bakmakta fayda vardır. Erol'un aktarmasına göre IFAC hileyi “*Yönetimin arasında bulunan yöneticisinden sorumlu, görevli memur veya üçüncü kişilerden olan, bir ya da daha fazla kişi tarafından yapılan kasti bir davranış, adil olmayan ve yasa dışı avantajlar sağlamaktır*” sözleri ile tanımlamaktadır (Erol, 2008: 230).

### 2.2. Yolsuzluk Kavramı

Yolsuzluk kelimesi sıklıkla karşımıza çıkan bir kelimedir ve farklı bilim dallarında çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğü'nde, yolsuzluk

kelimesi, “bir görevi, yetkiyi kötüye kullanma” olarak açıklanmaktadır (TDK, 2017). TEPAV tarafından yapılan tanımlamada ise bu kelime, “kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılması” olarak ifade edilmektedir. Aynı kaynakta yolsuzluğun daha geniş tanımı için “kamu gücüyle” sınırlı olmayan “herhangi bir görevin özel çıkarlar için kötüye kullanılması” ifadeleri bulunmaktadır (Tepav, 2006: 23). Gür tarafından 2014 yılında hazırlanan çalışmada yolsuzluk için Dünya Bankası tarafından yapılan tanımlamaya yer verilmiştir. Dünya Bankası yolsuzluk kelimesini “görev ve yetkileri kötüye kullanma” açıklaması yaptığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Bölgeler Arası Suç ve Adalet Araştırmaları Enstitüsü’nün (UNICRI) yolsuzluk tanımlamasında ise “özel ve tüzel kişilerin karar aşamasındaki yetkilerindeki bozulma ve yolundan çıkma” tanımı kullanılmaktadır. 4 Ocak 1999 tarihli Avrupa Konseyi Yolsuzlukla Mücadele Özel Hukuk Sözleşmesi’nin 2’nci maddesi uluslararası alanda yolsuzluk tanımını yapmıştır ve ülkeler arasında gerçekleştirilen ticari faaliyetlerde bu tanımlama esas alınmaktadır. Maddede yolsuzluk, “...doğrudan doğruya ya da dolaylı yollardan rüşvet ve yasa dışı bir menfaat temin eden kişinin yürüttüğü görevlerin veya gerekli davranışların yasalara uygun bir şekilde yerine getirilmesinde sapmalara yol açan rüşvet veya başka her türlü yasadışı menfaatin talep edilmesi, teklif edilmesi, verilmesi ya da kabul edilmesi” ifadeleri ile açıklanmaktadır (Gür, 2014: 193).

Yolsuzluktan bahsedilebilmesi için dört temel unsurun da varlığından bahsedebilmek gerekmektedir. Bunlardan ilki yetkidir. Yetkinin olmadığı bir yerde eldeki gücü kullanarak bir ya da birden fazla kişinin menfaat sağlamasını beklemek olanaksız olacaktır (Gür, 2014: 194). Yolsuzluk söz konusu olduğunda birden fazla tarafın var olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu taraflardan birisi mutlaka yetki sahibi olmaktadır. Yetki sayesinde yolsuzluk ya da hileye sebep olacak kararlar alınmakta ve neticesinde menfaat elde edilmektedir (TEPAV, 2006: 24).

Yolsuzluğun bir diğer önemli unsuru da yetki veren kurallardır. Özellikle kamu sektöründe ya da siyasal alanda yolsuzlukların incelenmesi ile “kamusal sorunların ne olup olmadığı kadar bu sorunların nasıl çözümlenmesi gerektiğini” düzenleyen kuralların hile ve yolsuzluklara zemin hazırlayıcı nitelikte olabileceği görülecektir. Demokratik ortamlarda bireylerin kendilerini etkileyen kuralları oluşturma süreçlerinde rolü bulunmaktadır. Bu durum kimi zaman kuralları yoruma açık hale

getirmektedir. Kurallar ne denli tartışmaya kapalı olurlarsa, bunlara uymama konusunda yaşanan problemler de o denli azalacaktır (TEPAV, 2006: 25).

Bir başka yolsuzluk unsuru ise kuralların kişiler ya da gruplar tarafından ihlal edilmesidir. Normlar hiyerarşisindeki tüm kurallar yetki verilen kişilerin uyması için vardır. Yetki verilen kişiler bu yetki kurallarına riayet etmezlerse yolsuzluk çeşitlerinden biri ile karşı karşıya gelebilmektedir (Gür, 2014: 194). Bir özel sektör ya da kamu görevlisi, kendisine verilen görevi yazılı bulunan kural ve kanunlara uygun olmayan biçimde gerçekleştirdiğinde, ya da bir şekilde gerçekleştirmekten kaçındığında burada yolsuzluktan söz etmek mümkündür.

Yolsuzluğun dördüncü ve son unsuru ise çikardır. *Yolsuzluk kavramı demokratik kuralların kötü bir biçimde uygulanması yanında kendilerini yetkili kılan kurumsal ve toplumsal düzenlemelere karşın başkalarının aleyhine kendilerine çıkar sağlayanlara yöneltilen bir suçlamadır* (TEPAV, 2006: 25). Yolsuzluktan söz edilirken yetki sahibi kişilerin kişisel ya da çeşitli çıkarlar için görevlerini kötüye kullandıklarını ve yasal olmayan süreçlere girdiklerini unutmamak gerekmektedir.

### 2.3. Suistimal Kavramı

Suistimal kelimesinin İç Denetçiler Enstitüsü'ne göre tanımı, "hile, gizleme veya güven sarsıcı olarak nitelenebilecek yasadışı olaylar" şeklindedir. Suistimalin gerçekleştirilmesinin temelinde para, mal ya da hizmet elde etme amacı bulunmaktadır. Çeşitli durumlarda yapılması gereken ödemeler ya da başa gelebilecek kayıpların önlenmesi için de suistimallerin yapıldığı görülebilmektedir. Yine, kişisel ya da örgütsel bir avantaj elde edilmesi için yapılan hilelere de suistimal adını vermek mümkündür (Saraçoğlu ve Tuncel, 2013: 3).

Bir organizasyonda suistimal ya da hilelerin oluşmasını önlemek için suistimal yönetimi araçlarını oldukça dikkatli biçimde kullanmak gerekmektedir. Suistimal yönetim araçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Asil, 2016: 7):

- **Şikayetler:** Yapılan araştırmalara göre hilelerin var olduğunu gösteren en önemli unsur şikayetlerdir. İstatistiki incelemelere göre şikayetlerin yaklaşık yüzde 40'lık oranı var olan bir suistimali ortaya çıkartmaktadır.

- **Yönetim incelemeleri:** Yöneticilerin ve liderlerin suistimal konusunda duyarlı olması, özellikle çalışanların hile yapma olasılıklarını düşürmektedir. Yöneticiler sürpriz incelemeler gerçekleştirdikleri takdirde var olan suistimalleri yakalayabileceklerdir.
- **İç Denetim:** Yapılan araştırmalara göre suistimallerin yüzde 13-15'i iç denetim esnasında ortaya çıkmaktadır.
- **Bağımsız denetim ve belge incelemeleri:** Yaklaşık olarak yüzde 10'luk hile oranı bağımsız denetim esnasında açığa çıkmaktadır. ACFE (Association of Certified Fraud Examiners) bağımsız denetim hile, suistimal ve yolsuzluklar üzerinde caydırıcı bir etkiye sahiptir.
- **Kamu Kurumlarının İncelemeleri:** Kamu kurumları tarafından yapılan incelemeler, hile ve suistimallerin ortaya çıkarılmasında, hile yapma olasılığı bulunana çalışanların tespit edilmesinde ve şirket içinde hile önleyici önlemlerin alınmasında önemli bir role sahiptir.

Bu noktada yolsuzluk, hile ve suistimale dolaylı olarak neden olabilen faktörlere de kısaca değinmek gerekmektedir. Tanızı, bunlara neden olabilecek dolaylı faktörleri şu şekilde sırlamaktadır (Tanızı, 2013: 120):

- **Bürokrasinin Kalitesi:** Özellikle kamuda yaşanan hile ve yolsuzlukların önlenmesi konusunda bürokrasi oldukça önemlidir. Kimi ülkelerde kamu çalışanı olmak büyük bir prestij ve yetki anlamına gelmektedir. Buralardaki yetki sahibi kişilerin hile yapabilme kabiliyetleri diğer ülkelere oranla daha yüksektir.
- **Ücret Seviyesi:** Çalışanların hile ve yolsuzluk yapmalarının temelinde çoğu zaman ücretlerinin kendilerine yeterli gelmemesi bulunmaktadır. Bir organizasyonda hileye başvuran işçilerin olmaması için onlara yeterli derecede ve hak ettikleri ücretin verilmesi büyük önem taşımaktadır.
- **Ceza Sistemleri:** Hile ve yolsuzluk ile mücadele ederken caydırıcı ceza sistemlerinin olması oldukça önemlidir. Özellikle kamuda cezaların verilme sürecinin yavaş ilerlemesi, hileleri kolaylaştıran bir unsurdur. Cezaların hile

yapacak kişiler tarafından göze alınamayacak derece olması hile, suistimal ve yolsuzluğun önlenmesi açısından oldukça önemlidir.

- **Kural, Kanun ve Kanuni Süreçlerin Şeffaflığı:** Kuralların ve kanunların işleyiş süreçlerinin yeterince şeffaf olmaması halinde hile için zemin hazır hale gelmektedir. Özellikle halkın kurallara ve belgelere kolay ulaşımının sağlanması ile yolsuzluk ve hilelerin azaltılmasını sağlamak mümkündür. Ayrıca kanuni yapıların karmaşık olmayıp hemen herkes tarafından anlaşılabilir olması, hata, hile, suistimal ve yolsuzluk oranını düşürecek bir unsurdur.

#### 2.4. Muhasebe Hilesi Tanımı

Hayatın hemen her alanında hileler ile karşılaşmak mümkündür ve muhasebe sistemleri de buna dahildir. Muhasebe hilelerinde çeşitli amaçlar doğrultusunda hesaplamalar, belgeler ya da kayıtlar tahrif edilmektedir. Muhasebe hilelerini gerçekleştirmek için gerçekten iyi derecede muhasebe bilgisi gerekmektedir. Bilinçli bir planlama sürecinin ardından yapılan hileler sayesinde genellikle ekonomik çıkarlar elde edilmektedir. Muhasebe konusunda yüksek bilince ve bilgiye sahip bireyler tarafından kurgulandığı ve yapıldığı için muhasebe hilelerinin kolaylıkla ortaya çıkarılması da mümkün değildir. Yine özellikle yapılan araştırmalar hileyi gerçekleştirenler belgeleri de yok ettiğini ortaya koymaktadır ve bu durum yalnızca bir işletmenin kendi muhasebe kayıtlarına bakarak hileleri ortaya çıkarmayı neredeyse imkansız hale getirmektedir (Bayraktar, 2007: 14).

Muhasebe hileleri genellikle işletme yönetiminin ekonomik çıkar sağlamak için başvurduğu varlıklarını ya da kaynaklarını bilerek yanlış kullanması ya da bunlara yönelik yaptığı uygulamalar için yanlış bilgi kaydetmesi durumudur. Neticesinde menfaat elde etme düşüncesi olduğundan dolayı bu hilelerin pek çok yöntemi söz konusu olabilmektedir. Bu sebeple hileler üzerinde sınıflama yapmak da mümkün ve doğru değildir. Muhasebe konusunda bilginin artması ve teknolojik gelişmeler hile alanında da yeni yöntemlerin uygulanmasını beraberinde getirmektedir. Ancak neredeyse en sık karşılaşılan muhasebe hilesi vergi kaçırma amacı taşımaktadır. Bu

noktada hileleri yöntemleri bakımından olmasa da amaçları bakımından sınıflandırmaya çalışmak daha doğru olacaktır (Doğan ve Nazlı, 2015: 196-197).

## **2.5. Hile Oluşum Süreçleri ve Hile Nedenleri**

Hile yapmanın pek çok nedeni ve yöntemi olabileceğinden bunları keskin çizgiler ile sınıflandırmak mümkün değildir. Ancak en sık karşılaşılan hile yöntemleri ve bu hilelerin altında yatan en önemli sebepleri belirlemek özellikle işletme yöneticileri ve yatırımcılar için hile risklerini en aza düşürmek ya da hile süreçlerini anlamak bakımından önem taşımaktadır. En sık karşılaşılan hile çeşitleri şu şekilde sıralanabilir (Okay, 2011: 59-65):

- **Kayıt dışı işlemler ve kayıt için yanlış zamanlama (zamanından önce ya da sonra kayıt yapılması)**

Genellikle devlet tarafından denetlenmeyen işlemler kayıt dışında tutularak gider fazlalığı ya da gelir fazlalığı gösterilmeye çalışılmaktadır. Ya da yasalar tarafından kesin biçimde yasaklanmış faaliyetler kayıt altına alınmadan işletmeye nakit girişi sağlanmaktadır. Haksız yolla elde edilen kazançlar, kayda geçirilmemekte ve belgeleri de yok edilmektedir.

Mevzuat işletmelerin yaptıkları hemen her işlemin doğru zaman içerisinde deftere kaydedilmesi gerektiğini belirtmektedir. Buna karşılık kimi işletmelerde kayıtlar yanlış geçirilmekte ya da doğru zaman içinde kayıt işlemi yapılmamaktadır. Örneğin eldeki mal stokunun olduğundan az görünmesi, yapılan ödemelerin geç kaydedilerek likiditenin fazla gösterilmesi gibi işlemler ile genellikle yatırımcılar yanıltılmaya çalışılmaktadır. Vergi Usul Kanunu uyarınca kayıt işlemleri bir faaliyetin gerçekleşmesinin ardından en fazla on gün içerisinde yapılmalıdır.

- **Uydurma hesapların oluşturulması**

Bu hesaplar genellikle yapılan hasılatın gizlenmesi ya da çeşitli giderlerin artırılması amacıyla hizmet etmektedir. Bu hesaplar sayesinde nakdi aktarımlar gerçekleştirilmekte ve işlemler olduğundan farklı gösterilmektedir. Örneğin bir komisyoncu olmamasına rağmen komisyon adı altında bir havalenin gerçekleştirilmesi

uydurma bir hesap aracılığı ile yapılan gider yükseltmesi biçimidir. Yine gerçekte var olmayan bir kişi ya da şirketin işletmeye hizmet ya da mal satmış gibi gösterilmesi için yine uydurma hesaplar açılabilmekte ya da gerçek hesaplara para gönderilerek geri alınabilmektedir.

- **Sahte belge düzenlenmesi, belgelerde yanıltıcı bilgilerin yer alması, kasıtlı olarak yapılan yanlış beyan**

Yanıltıcı belgeler var olmayan bir işlemi varmış gibi göstermek için ya da gerçekten yapılan bir faaliyetin yapıldığının görülmemesi, ya da olduğundan farklı görülmesi için hile biçimleridir. Genellikle bu hilede giderlerin artırılması ve gelirlerin düşürülmesi ile vergi yükünün hafifletilmesi amacı mevcuttur. Bu belgelere örnek olarak yanlış miktarlar için fatura kesilmesi ya da kesilmemesi, yapılan satın alımların olduğundan fazla gösterilmesi, amortismanların şişirilmesi örnek olarak gösterilebilmektedir.

Sahte belgeler ise kasıtlı olarak bir işletme tarafından düzenlenen ve üzerinde yanlış bilgi ile beyanların olduğu evraktır. Örneğin alınan bir malın tedarikçisinin yanlış gösterilmesi ve gerçek tedarikçi yerine başka bir tedarikçi tarafından fatura düzenlenmesinin istenmesi sahte belge oluşturmaktır.

- **Bilanço maskelenmesi**

Bilançonun olduğundan farklı biçimde düzenlenmesi sıklıkla karşılaşılan hile türleri arasında yer almaktadır. İşletmenin daha değerli görünerek halka açılma esnasında daha fazla yatırımcıya hitap etmek istemesi ya da bankalar ile kredi alışı verişlerinin daha yüksek miktarlar üzerinden gerçekleşebilmesi gibi ekonomik çıkarlar amacı ile gerçekleştirilen bu hile, açıkça şirkete yatırım yapacak kişi ve kuruluşların dolandırılması anlamına gelmektedir. Bu yöntemde bilançoda maskelenmesi istenen işlemler işletme ile ilgili olmayan hesaplara devredilmektedir. Bu sayede örgütün daha başarılı ve kârlı olduğu yanılgısı yaratılmaktadır.

Muhasebe alanındaki hileler pek çok kişi ve birim tarafından tasarlanabilmekte ve uygulamaya geçilebilmektedir. Muhasebecilikte yapılan hilelerin ana nedeni organizasyonun ekonomik çıkar elde etme arzusu olsa da hemen her hile çeşidi için

ayrı neden aramak gerekmektedir. Aşağıdaki maddeler çeşitli hile yöntemlerini kullanırken güdülen amaçlar hakkında fikir verecektir (Bayraktar, 2007: 14-15 ve Okay, 2011: 76-78):

- **Alış- Satış Hileleri**

Alış hilelerinde genellikle ilgili dönemdeki kârlılık göstergelerini düşürme amacı bulunmaktadır. Bir satın alımın kayda geçirilmemesi bir alış hilesidir. Yine yapılan bir satın alımın olduğundan farklı gösterilmesi de hile sınıfına girmektedir. Kayıt dışı veya gizli alışlar, mal alışlarında belge alınmaması ve alışların deftere geçirilmemesi; iskontoların kaydedilmemesi ise, peşin alım ya da ciro iskontolarından kaynaklanmaktadır. Benzer biçimde satışlarda da yanlış kayıt tutma ya da gerçekte yapılan satışın olduğundan az gösterilmesi, kimi durumlarda da fazla gösterilerek kayıt tutulması da satış hilelerine girmektedir.

En sık karşılaşılan hile biçimlerinden biri olan alış satış hilelerinde genellikle yöntem olarak yapılan satışlara istinaden verilmesi gereken belgelerin düzenlenmemesi ya da paravan firmalar ya da şahıslara hasılatları yönlendirerek şirkete girdiyi göstermemek şeklindedir (Bursa SMMMO, 2014).

- **İşletme Giderlerini Yüksek Gösterme ve Özel Giderleri İşletmeye Aktarma**

İşletmede ne kadar gider olursa kârlılık o kadar düşecek bu durumda da ödenecek olan vergi oranı azalacaktır. Kimi işletmelerde şirket giderleri olduğundan fazla gösterilmekte ya da özellikle çalışan ve yöneticilerin kendileri için satın aldıkları mallar şirket için kullanılmaktadır. Yine özellikle fazla gider sağlanması işletmelerdeki maliyetleri artıracak ve işletmenin istediği şekilde satış fiyatı oluşturabilmesine olanak tanıyacaktır.

İşletmelerin en sık başvurdukları hile biçimi defterlerdeki gelir toplamalarını olduğundan farklı biçimde toplamak ve bu şekilde kayıt altına almaktır. Bu hilenin ortaya çıkmaması için de genellikle olduğundan daha fazla gider gösterme metodunu uygulamaktadır (Bursa SMMMO, 2014).



- **Arızı Giderleri Gizleme**

İşletmelerin mal ve hizmet üretmeye devam edebilmeleri için çeşitli düzenekler kurmaları ve çeşitli harcamalar gerçekleştirmeleri gerekmektedir. *Arızı giderler bir işletmenin normal faaliyetleriyle alakası olmayan gider türleridir. Bir sabit varlığın satışından doğan zarar, bir arızı gider örneğidir.* Arızı giderlerin gizlenmesi işletmeye giren nakitlerin gizlenmesi dolayısıyla gelirin daha düşük gösterilmesi anlamına gelmektedir.

Hileler sayesinde işletmeler daha önce de belirtildiği gibi çeşitli kazanımları elde etmek istemektedir. Aşağıdaki tablo yapılan muhasebe hilelerinin ardından işletmelerin elde edeceği kazanımları göstermektedir. Ancak bu noktada bu kazanımların her zaman gerçekleşmeyeceğini, hilenin tespit edilmesi halinde çok daha büyük mali kayıpların yaşanacağını, bunun yanı sıra işletmenin yatırımcı ve kredi verenlere karşı imajının da ciddi anlamda zedeleneceğini belirtmek gerekmektedir.

**Tablo 1.** Muhasebe Hileleri ve Şirket Kazanımları

<b>Muhasebe Hilelerinin Amaçları</b>	<b>Hile Sonrasındaki Olası Kazanımlar</b>
Hisse Senedi Fiyatları	Yüksek Hisse Senetleri Yüksek İşletme Değerleri Düşük Sermaye Maliyeti
Borç Maliyetleri	Düşük Borç Maliyetleri Yüksek Borç Derecesi İyi Kredibilite
Yöneticilerin Ücretleri	Yüksek Karlara Bağlı Ödüller
Şirketin Politik Maliyetleri	Düzenlemelerin Azaltılması Yüksek Vergi Azlığı

**Kaynak:** Kızıl ve ark., 2016: 5

## 2.6. Hile Belirtileri ve Hile Karosu

İşletmelerde muhasebe hilelerinin nasıl ve neden yapıldığına dair bilgi ve deneyim sahibi olmak, bu sürecin saptanmasında ve engellenmesinde büyük önem taşımaktadır. Burada elbette en büyük sorumluluk organizasyon yönetimine ve işletmeyi içeriden ve dışarıdan denetleyen birimlere aittir. Özellikle işletmenin en yüksek mertebedeki yöneticilerinin işleyiş konularında ve finansal tablolarda sürekli dönemsel kıyaslama yapmaları ve var olan anormallikleri hata ve hile olasılığı içinde değerlendirmeleri gerekmektedir. Bir işletmede hile sürecinin başladığı aşağıdaki gelişmelerden anlaşılabilir (Doğan ve Nazlı, 2015: 197):

- İşletmenin rutin faaliyetlerinin süreçlerinde anormalliklerin ortaya çıkması, aksamaların meydana gelmesi gibi durumlar yöneticiler tarafından hile olasılığının düşünülmesini gerektirmektedir.
- Alt yöneticilerden kaynaklanan yönetim sorunları ya da yönetim süreçleri, tutum, davranış, liderlik özellikleri ile ilgili anormalliklerin ortaya çıkması durumunda hile ve hatalara ilişkin gözlemler başlamalıdır.
- Örgüt yapısı içerisinde ilişkiler, bilgi akışı ve bilgi akış süresi gibi alanlarda ortaya çıkan anormallikler söz konusu olduğunda bilgi saklama ve hile olasılığı üzerinde durulmalıdır.
- Örgütün özellikle muhasebe biriminin ödeme gücü çekmesi, ödemelerini alamaması ya da benzer nedenler ile işletme dışındaki birimler ile sorunlarının oluşmaya başlaması hileye başvurma olasılığını artıracığından, titizlikle takip edilmelidir.
- Çalışanların tutum ve davranışlarında ciddi değişimlerin olması, çalışanların kişisel maddi sorunlarının varlığı gibi durumlar riskli durumlar oluşturabilecek, hile yapılması olasılığını akla getirilmelidir.

Burada hile üçgeninden ve hile karosundan da bahsetmek önemlidir. Alan yazınına bakıldığında, muhasebe hilelerinden bahsedildiği zaman karşımıza sıklıkla çıkan bir kavram olan hile üçgeninin temelinde insanların hile yapmasına gerek duyuran nedenleri araştırmak yer almaktadır. Donald R. Cressey hilenin nedenlerini araştırmak üzere bu hususta hapse atılmış olan 200 kişi ile görüşmüş, onları hileye iten nedenleri

sorgulamıştır. Araştırmacının en önemli bulgusu çoğunlukla insanların finansal ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına hileye başvurmuş olmalarıdır. Hilenin temelinde olan bir diğer önemli unsur fırsat ve diğer bir önemli unsur ise hileyi haklı çıkarabilecek bir bahanenin olmasıdır. Bu sonuçlardan hareketle, Donald R. Cressey hilenin ortaya çıkmasına sebep üç unsur olduğunu söylemiş ve bunları fırsat, finansal baskı ve haklılık sebebi olarak sıralamıştır. Bu üç nedeni inceleyen hile konusunda çok sayıda çalışmalar yapan Joseph T. Wells, Donald R. Cressey'e hak vererek bu üç unsuru SAS No: 99'da Hile Üçgeni adı altında toplamıştır (Mengi, 2012: 116).

Wells'in tanımına göre hileleri ortaya çıkaran bu üç bileşenden birincisi olan finansal baskı, iş ortamında ya da gündelik yaşamda ortaya çıkma olasılığı olan finansal sorunların önlenmesi adına kişi üzerinde oluşturulan etkidir. Finansal baskı kişisel olabildiği gibi iş ortamı yüzünden de gerçekleşebilmektedir. Bir diğer önemli bileşen fırsat bileşenidir ve genellikle iş ortamındaki yöneticiler tarafından en kolay engellenebilen unsurdur. İşletmede fırsat yaratacak olasılıkların ortadan kaldırılması, hilelerin ortaya çıkmasını da o denli engelleyecektir. Son bileşen olan haklılık bileşeni de hile yapmaya karar veren bireyin kendisini savunmak gerektiğinde –kendisine karşı savunma da dahil- hileye onu iten sebepler olduğuna ve haklılığına kendisini inandırmasıdır (Karavardar, 2015: 29).

Hile karosu, her fırsat bulan, baskı altında olan ve geçerli bahanelere sahip bireyin hile yapıp yapmayacağı sorusu üzerine oluşturulmuştur. Pek çok insan karşısına çıkan fırsatları gündelik yaşamda ya da iş dünyasında görememekte ve değerlendirememektedir. O halde fırsatları görebilmek için insanların çeşitli donanımlara ve altyapıya sahip olması gerekmektedir. Hile karosu, hile üçgeni içerisinde bu unsuru da eklemekte ve hilenin ortaya çıkabilmesi için hile üçgeninin yanı sıra kişisel özelliklerin ve yetkinliklerin de var olması gerektiğini savunmaktadır. Karo, bireyin yetkinliği olmadığı takdirde hile yapamayacağını belirtmekte ve yetkinliği, *çalışanların görevini yerine getirirken, kendilerinden istenen sonuçları elde edebilmeleri için kullandıkları bilgi, tekrarladıkları tutum, beceri, davranışlar ile sahip oldukları değerler veya kişisel özellikler* olarak tanımlamaktadır (Mengi, 2012: 119).

Kırmızı bayrak deyimi aslında hile belirtileri anlamına gelmektedir. Kırmızı bayraklar derken, burada hilenin gerçekleşmiş ya da gerçekleşebilme ihtimali olduğunu gösteren belirtilerin olduğunu söylemek gerekmektedir. Kırmızı bayraklar adı verilen ve en sık rastlanan hile belirtileri şu şekilde sıralanabilir (Asil, 2016: 6):

- Faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili sistemsiz anormallikler ile açıklanamayan finansal tablo rakamlarının varlığı,
- Yetersiz öz kaynak yapısı
- Büyük ölçekli toplu biçimde gerçekleştirilen satışların söz konusu olması
- Büyük hacimli borçlar, faizleri ödeyememe sıkıntısı ya da alacakların tahsil edilememesi gibi nakit akışı problemlerinin varlığı
- Şirketi zorlayan önemli davaların varlığı
- Sektördeki rakiplere göre çok daha az kâr elde edilmesi ya da zarara uğrama
- Hile konusu başta olmak üzere sabıkasız bulunan yöneticilerin varlığı ve/ya yönetimsel süreçlerde anormalliklerin görülmesi,
- Yöneticinin kişisel mali sorunlarının olması, çok uzun zamandır tatil yapmaması ya da çalışanlarına yeterince değer vermiyor olması, baskıcı bir yönetim anlayışının varlığı,
- Muhasebe departmanı başta olmak üzere diğer bölümlerde de yönetici devir hızının yüksek olması, şirket yöneticilerinin sıklıkla değişmesi,
- Karmaşık işletme yapısının varlığı ve/ya örgüt yapısında anormalliklerin görülmesi,
- Denetim komitesi üyelerinin seçimlerinde dikkatli olunmaması ve sağlıksız seçimlerin gerçekleştirilmesi,
- Kontrol ve denetim faaliyetlerinin gerçekleştirilmemesi, sıklıkla bağımsız denetçinin değişiyor olması, iç denetim faaliyet alanlarının çok dar olması ya da zamanla daraltılması,
- Üçüncü kişiler ile geçimsizliklerin görülmesi, kamu kurumları, maliye gibi kurumlar ile sıkıntılar yaşanıyor olması,

- Organizasyonda riskli faaliyetlerin gerçekleşiyor olması,
- Yetki-onay tutarsızlıkları, süreç yetersizlikleri, görevlerin ayrılığı ilkesine uyulmaması,
- İş yapılan diğer kurumların üst kademe yöneticileri ile aşırı yakın ilişkilerin görülmesi
- Belge kayıplarının olması, belgelerde değişikliklerin görülmesi ya da zarar görmüş belgelerin varlığı
- Sahte belge düzenlendiğinin tespit edilmesi
- İmzalarda tutarsızlık olması ya da şüpheli imzaların varlığı

Yukarıda sayılan unsurlar bir hile riskinin habercisidir ve kırmızı bayraklar olarak tabir edilen bu faktörlerin yok edilmesi, hile olasılığını da büyük ölçüde düşürmektedir. Muhakkak işletmenin sahip olduğu etkin bir iç kontrol yapısı kırmızı bayraklar olarak tabir edilen faktörlerin ortadan kaldırılmasında önemli bir yere sahip olacaktır. Hileleri önlemek için yapılması gereken yönetsel değişiklikler ile hileleri engelleyici faktörler bir sonraki başlıkta detaylandırılmaktadır.

## **2.7. Dünya’da Muhasebe Hileleri**

Küresel olarak birçok ülke genelinde yolsuzluk skandalları ve muhasebe hileleri basında oldukça geniş yer bulan ve hem ulusal hem de uluslararası ekonomik güveni zedeleyen olaylar yaşanmıştır. Bunlarda 1990 yılı ve sonrasında ciddi bir artış görülmektedir. Bunun nedeni küresel düzeyde etkiye sahip ekonomi politikalarıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin yolsuzluk olayları görülmüş, bu hükümetler ithamlar karşısında pek çok defa görevi terk etmek durumunda kalmıştır. Küreselleşme nedeni ile yolsuzluğa ve hilelere rastlanmayan coğrafyalar ile bunların günlük yaşamın rutini haline geldiği coğrafyalarda etkileşim artmış, insanların etik anlayışlarında değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Bu durum, hem hile yapma biçimlerinin değişip gelişmesini hem de yeni hile tespit yöntemlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Ekonomik krizlerin artışı, vergi kaçırma çabaları ve küresel ortama taşınan rekabet, ülkelerin en önemli şirketlerinde de hilelere başvurulmasını beraberinde getirmiştir. Sosyal medya ve artan düşünce özgürlüğü, yolsuzluk, rüşvet

ve hile gibi “ayıp” olan kavramların daha kolay tartışılır hale gelmesine neden olmuş bu kelimeler “alışıldık” durumlara dönüşmeye başlamıştır (Tanzı, 2013: 112-113).

Muhasebenin gelişmesi, hile tespit yöntemlerinin oluşturulması ve bunların yakalanması gibi konularda da gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Dünya genelinde muhasebe mesleğinin nasıl icra edilmesi ve muhasebe hata, hile ve diğer unsurlarının hangi koşullar altında denetleneceği gibi konularda ilk standart oluşturma çalışmaları, Amerikan Kamu Muhasebecileri Birliği (AICPA) tarafından 1948 ve 1949 yıllarında yapılmıştır. Bu organizasyon, denetim standartları oluşturmuş, bu standartlar Denetim Standartları Komitesi tarafından gözden geçirilmiş ve muhasebe denetiminin nasıl olması gerektiğine dair genel nitelikler belirlenmiştir (Kavut, 2000: 18). Standartların oluşturulması ve geliştirilmesindeki temel amaç hızla gelişen üretim ve hizmet sektörlerinin hatasız ve hilesiz biçimde hazırlanmasının ekonomi alanındaki hayati önemidir (Dönmez, Berberoğlu ve Ersoy, 2005: 53).

Bağımsız denetim standartları, denetçiye yol gösteren kılavuzlar niteliğindedir. Bir denetçinin hangi unsurlara asgari düzeyde dikkat etmesi gerektiği, Bu Standartlarda anlatılmaktadır. 580 numaralı “Yönetimin Açıklamaları” da bunlardan biridir. Bu standart, denetim çalışmaları sırasında denetçinin finansal tablolar ile ilgili konularda ya da bu tabloları dolaylı yoldan etkileyen önemli hususlarda yönetimden sözlü ya da yazılı olarak bildirimler almasını öngörmektedir. Bu bildirimler, denetçiye denetimin kanıtı olmaktadır. Muhasebe dışında elde edilemeyecek bilgiler denetçi tarafından organizasyonun yönetiminden elde edilmektedir. Bu standart denetim öncesinde denetçiye sunulacak olan bilgilerin yönetimin sorumluluğunda olduğunun kanıtlanması, denetim sürecinde ise denetçiye gerekli ve doğru bilgilerin sunulacağına taahhüt edilmesidir (Vergisgk, 2014).

Bağımsız denetim şirketleri ve denetim standartlarının varlığı muhasebe hilelerinin oluşumunu engelleyememiştir. Yaşanan skandallar düşünüldüğünde ilk akla gelen skandal kuşkusuz Enron Skandalı’dır. 1985 yılında çeşitli şirketlerin bir araya gelmesi ile kurulan Enron, kısa süre içinde Amerika Birleşik Devletleri’nin en önemli enerji ve gaz dağıtım şirketi haline gelmiştir. 2000 yılına gelindiğinde ise şirket dünya genelinde enerji satışı gerçekleştiren en büyük şirket unvanını almıştır. *Enron’un 1 Ocak-31 Aralık 2000 dönemi yıllık raporunda, bazı kayıtların hileli olduğu, Enron’un*

*cirosunun hızla arttığı, bunun nedeninin ise Enron'un yıl içinde işini ciddi anlamda değiştirmiş olması belirtilmiştir. 1999 yılı cirosu 40 milyar USD iken, 2000 yılı cirosu 101 milyar USD 'a çıkmakta, sadece 2000 yılı son çeyreğinde cirosu 41 milyar USD'nin, bir önceki yılın toplam cirosunun üzerine çıktığı tespit edilmiştir. Enron yıl içinde enerji sektöründe piyasa yapıcılığına girerek, türevler dahil olmak üzere, toptan alım-satım kontratlarına başladığı, toptan hizmetler olarak adlandırdığı bu tür işlemler sayesinde Enron astronomik ciro rakamlarına ulaştığı görülmüştür. Bu da sadece ciro rakamlarına göre değerlendirildiğinde Enron'un boyutu ve büyümesi konusunda yanıltıcı bilgi verilmesine neden olmuştur. (Süer, 2016: 2).*

Ancak buna rağmen iflas eden şirketin kapanmasının ardında muhasebe skandalları bulunmaktadır. Şirket uzun süre boyunca gerçekte zarar etmesine rağmen farklı şirketler üzerinden risk ve zarar gösterimi yapılmış, hisse senetleri üzerinde spekülasyonlar yapılmış ve hisse senetleri olması gerekenden çok daha pahalıya satılmıştır. Bu durum şirket zarar ederken dahi ortaklarının çok fazla para kazanmasına neden olmuştur. Şirketin ABD siyasetçilerine yaptığı büyük miktarda bağışlar denetim dışında kalmasına ve yapılan hilelerin görmezden gelinmesine sebep olmuş bu sayede şirket sahipleri büyük kazançlar elde etmiştir. Bürokratlar şirketin yöneticileri gibi gösterilmiş, bunlara yüksek maaşlar verilmiştir. Şirket denetim geçirmesine rağmen, yatırımcıların çıkarlarını korumakla yükümlü olan bağımsız denetçi şirketi Arthur Andersen usulsüzlüklere göz yummuştur. Şirket iflasının açıklanmasından önce Andersen firmasının şirket yönetimine belgeleri yok etmesi gerektiği yönünde de bir e-posta atıldığı ortaya çıkmıştır. Enron'un iflasının ardından Andersen'in de usulsüzlükleri ortaya çıkmış ve şirket Texas CPA belgesini kaybetmiştir (Nelson, Price ve Rountree, 2008: 291).

Muhasebe hileleri ile ilgili ünlü olan bir diğer skandal ise 1999 yılında ABD'nin en büyük ikinci telefon şirketi statüsüne erişen Worldcom şirketine ait skandaldır. 1983 yılında Bernard Ebbers tarafından şirket kuruluşun ardından hızla büyümüştür. Hisse senetlerinin fiyatı 64 dolara kadar çıkan şirketin skandalının ortaya çıkması ile hisse senedi fiyatları 9 cente kadar gerilemiştir. Şirketin muhasebe hilesi, 2001-2002 yıllarına ait kârını 3,8 milyar dolar yüksek göstermesi ile başlamaktadır. Şirket çeşitli hileler ile bu fazladan kârı sermaye gideri adı altında muhasebeleştirmiştir. Bu şirketin de denetim firması Andersen firmasıdır ve Enron Skandalı ortaya çıktıktan sonra

Worldcom, kârlılık miktarının “yanlılıkla” fazla gösterildiğine dair bir açıklama yapmıştır (Odabaşı ve Ergen, ty, 3).

Bir başka büyük skandal ise İtalyan Parmalat Şirketi'ne aittir. Bu şirketin 1998-2003 döneminde elde ettiği 14,2 milyar Euro'luk finansal kaynağı; iştirak yatırımlarına, bankalara ve vergi idaresine ve şirketin faaliyetlerinin dışında yer alan offshore şirketlerine aktardığı tespit edilmiştir. Yapılan muhasebe hilelerinin neticesinde 2003 yılında şirket iflas etmiştir. Bir başka skandal ise Waste Management'e aittir. Bu şirketin mali tablolarında yanlış beyanlar olmasına rağmen, denetçi raporlarında olumlu görüşlere yer verilmiştir. Denetim şirketi görülen yanlış beyanın önemli bir ölçüde olmadığı belirterek kendini savunmuştur ancak yapılan incelemeler, şirketin toplam gelirlerinde %12'lik bir yanlışlık yapıldığını göstermiştir. Bu skandal denetim firmalarının çoğu zaman müşterilerini koruduğunun bir başka göstergesi olarak tarihte yerini almıştır (Atmaca, 2012: 194).

Sunbeam ve Cendant şirketlerinde de muhasebe hileleri görülmüştür. Sunbeam şirketi finansal tabloları üzerinde oldukça büyük değişiklikler yapmış ve kamuoyunu aldatmıştır. Şirket gelirlerini olduğundan daha yüksek göstermiştir ve kendisine olmayan gelir kaynakları bulmuştur. Yine şirketin yönetim kadrosunun değiştiği dönemde fonlar kurulmuş ve bu fonlar sayesinde faaliyet giderleri düşürülmüş, şirketin çok daha kârlı olduğu imajı oluşturulmuştur. Cendant'da ise şirket bünyesinde oluşturulan fonlar usulsüz biçimde kaydedilmiştir. İşletmeye ait gelirler muhasebe ilkeleri ile bağdaşmayacak biçimde tespit edilmiş ve giderler gerçeğinden daha az gösterilmiştir. Denetim sürecinde fonlar denetlemeye tabi olmayan ya da ciddi denetimlerden geçmeyecek olan başka şirketlere aktarılmıştır. Bu nedenle denetçi şirket usulsüzlükleri tespit edememiştir (Atmaca, 2012: 194).

Türkiye'ye bakıldığında, bir çok banka yolsuzluğu karşımıza çıkmaktadır. Meydana gelen yolsuzluklarından yararlanan kesimler çıkar sağlarken, toplumun ekonomik açıdan önemli bir bölümü zarar görmüştür. Banka hilelerinde yapılan yolsuzlukların çok büyük tutarlara ulaştığı görülmüştür.



## 2.8. Hilenin Önlenmesi

İşletmeler hilenin önlenmesi için büyüklüğüne, deneyimine ve sektörüne bakmadan öncelikle kararlı olmak durumundadır. İşletme yöneticilerinin şeffaf olma istekleri ile doğru orantılı biçimde hileci çalışanların faaliyete geçmemesi için her zaman kontrol mekanizmalarını oluşturmuş ve sürekli güncellemiş olmaları gerekmektedir. Hilenin ortaya çıkmadan önlenmesi işletmenin imajı, doğru karar alabilmesi, gerçek planlamalar yapabilmesi ve cezai süreçlere maruz kalmaması adına büyük öneme sahiptir. Organizasyon içerisinde öncelikle tüm çalışanlar etik kültür çatısı altında toplanmalıdır. Unutulmamalıdır ki, hile riski hiçbir zaman sıfıra inmeyecektir (Özkul ve Özdemir, 2013: 76). Bu nedenle işletme içerisinde yer alan çalışanlarda her şeyden önce dürüstlük şartı aranmalıdır (Mengi, 2012: 116).

Hileyi engellemek ve olası hilelerin önüne geçmek adına, gözetimi konusunda işletmede kurallar ve sorumlu kişiler açık bir dille yazılı olarak çalışanlara belirtilmelidir. İç ve dış denetçiler tarafından işletme sürekli kontrol altında tutulmalıdır. Sürekli bir kontrol mekanizmasının ve sorumluların varlığı hile yapma konusunda caydırıcı bir etkiye sahip olacaktır (Özkul ve Özdemir, 2013: 76).

Hilelerin önlenmesi için kullanılan yöntemler, hem hile yapma olasılığını azaltmakta hem de var olan hilelerin ortaya çıkarılmasını kolaylaştırmaktadır. Aşağıda listelenen yöntemler hilelerin önlenmesi için en sık kullanılan geleneksel yöntemler arasında yer almaktadır (Asil, 2016: 7):

- Sürpriz denetimlerin gerçekleştirilmesi ile iş ortamında bulunan personel hazırlıksız biçimde yakalanabilecektir. Bu durum hem var olan hileleri ortaya çıkarabilecek, hem de hile yapılmasının önüne geçecektir. Ayrıca personelin özellikle evrak konusunda tertipli olması da sağlanacaktır.
- Gözetimler ile personelin ve yöneticilerin hareketlerini kontrol etmek mümkündür. Kamera sistemleri gibi teknolojiler ile yapılan aktiviteleri kayıt altına almak da hilelerin ortaya çıkarılması ya da önlenmesinde etkin rol oynamaktadır.

- İşletmenin sahip olduğu duran varlıkların ve varsa stokların fiziksel olarak kontrolünün sağlanması, kayıp, suistimal ve hilelerin de engellenmesini sağlayacaktır.
- Çalışanların dışarıda iş yapmaları halinde yöneticiler ve muhasebe departmanı tarafından bunların harcamalarının kontrol edilmesi, gereksiz harcamaları önleyecek, hile olasılıklarını azaltacaktır.
- İşletme içinde ve dışında, olumsuz hareketler ve riskli durumların tespit edilebilmesi için bir ihbar sisteminin varlığı sayesinde hem hileleri tespit etmek hem de önlemek mümkündür.

## **2.9. Hile Denetimi ve Denetim İlişkisi**

Denetim, muhasebe işlemleri neticesinde oluşturulan tabloların gerçeği yansıtır biçimde ve mevzuata uygun olup olmadığının anlaşılmasına yönelik işlemler bütünüdür. Bu sayede daha önceden belirlenen kriterlere yönelik doğru biçimde işlem ve kayıtların yapılıp yapılmadığı anlaşılacaktır. Denetim neticesinde yapılan faaliyetlerin ve alınan kayıtların planlara uygun olup olmadığı anlaşılmakta ve raporlamalar yapılmaktadır. Böylelikle işletmenin gelecek dönemlerindeki planlamalarına da ışık tutulmuş olacaktır (Erol, 2008: 232). Hile denetimi esnasında geleneksel yöntemlerde işletmenin mali tabloları içerisinde bir örneklem seçilmekte ve bu örneklem geçmiş dönem verileri ile kıyaslanmaktadır. Ancak özellikle 1950 ve sonrasında teknolojik alanda yaşanan değişimlerin hızlı olması, bir önceki yıl yapılan giderler ile gelirlerin, alınan kalemlerin aynı olmamasına neden olmakta ve kıyaslamaya imkan verememektedir. Büyük ve yaşlı işletmelerde verilerin çok fazla ve karmaşık olması sebebi ile klasik yöntemler yavaş yavaş terk edilmeye başlanmış, yerine bilgisayar destekli hile denetim mekanizmaları gelmeye başlamıştır (Çalış, Keleş ve Engin, 2014: 96).

Bu noktada kısaca denetimin tarihinden bahsetmek, denetimin önemini anlamak açısından faydalı olacaktır. Denetim, muhasebe sistemlerinin gelişmesi ve bundan dolayı hile ve hataların artması neticesinde önce bir ihtiyaç, ardından zorunluluk haline gelmiştir. Dünya tarihine bakıldığında 1900'lü yıllara dek belge denetimi yaklaşımının uygulandığı ve muhasebe denetlemelerinde bilirkişi olarak atanan görevlilerin eldeki

belgeleri inceledikleri görülmektedir. Ancak özellikle sanayi devrimi sonrasında muhasebeye duyulan ihtiyaç artmış bu durum denetim sistemlerine de yeni bir boyut kazandırmıştır. Sanayi devriminin hemen ardından mali tablolarda daha detaylı bir inceleme sunan mali tablo denetimi yaklaşımı benimsenmiştir. 1930 ve sonrasında ise denetim sistemleri daha fazla gelişmiş, sistemlere dayalı denetim yaklaşımı kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye’de denetim tarihi ve denetime verilen önem dünyanın oldukça gerisinde kalmıştır. Özellikle Osmanlı’da muhasebe kavramı yalnızca devletin gelir ve gider hesapları için kullanıldığından, denetim ihtiyacı oluşmamış, denetim ise yalnızca gelen ve giden ekonomik değerlerin ölçülmesi ile gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin kurulması ile meslek haline gelmeye başlayan muhasebecilikte denetim konusunda da önemli gelişmeler yaşanmış ancak özellikle 1929 yılında neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan ekonomik buhran, denetimin önemini bir kez daha hatırlatmıştır. Cumhuriyet tarihinde muhasebe denetimi ile ilgili en önemli adım 1970’li yıllarda yurt dışındaki bankalardan kredi almak isteyen Türk Firmalarının sıkı bir muhasebe denetimi zorunluluğu ile karşılaştıklarında atılmıştır. 1983 yılından itibaren de denetim mekanizması ayrı bir meslek haline getirilmiştir (Uzay, Tanç ve Erciyes, 2008: 3-4).

Ekonomik istatistiklerin hem organizasyon bazında hem de ülke bazında doğru biçimde hesaplanabilmesi için muhasebe bilgilerinin tam, eksiksiz ve kesinlikle doğru olması gerekmektedir. *Amerikan Muhasebe Birliği Kurulu* içerisinde çalışmalarına devam eden *Temel Denetim Kavramları Komitesi* tarafından da denetimin amacı ve içeriği açıklanmıştır. Komite, denetim kavramının “*ekonomik faaliyetler ve olaylar hakkındaki beyanlar ile önceden oluşturulmuş kriterler arasındaki uygunluk derecesini belirlemek için bu ekonomik faaliyetler ve olaylar hakkındaki beyanlarla ilgili kanıtların tarafsız olarak elde edilmesi ve sonuçlarının ilgili kişilere iletilmesinden oluşan sistematik bir süreç*” anlamına geldiğini belirtmektedir (Hüner, 2014: 3).

Burada denetim mekanizmalarının dünyada nasıl geliştiğini anlamak, denetimin bugünkü görevlerini ve neden gerekli olduğunu kavramak açısından önemlidir.

**Tablo 2.** Denetim Sistemlerinin Gelişimi

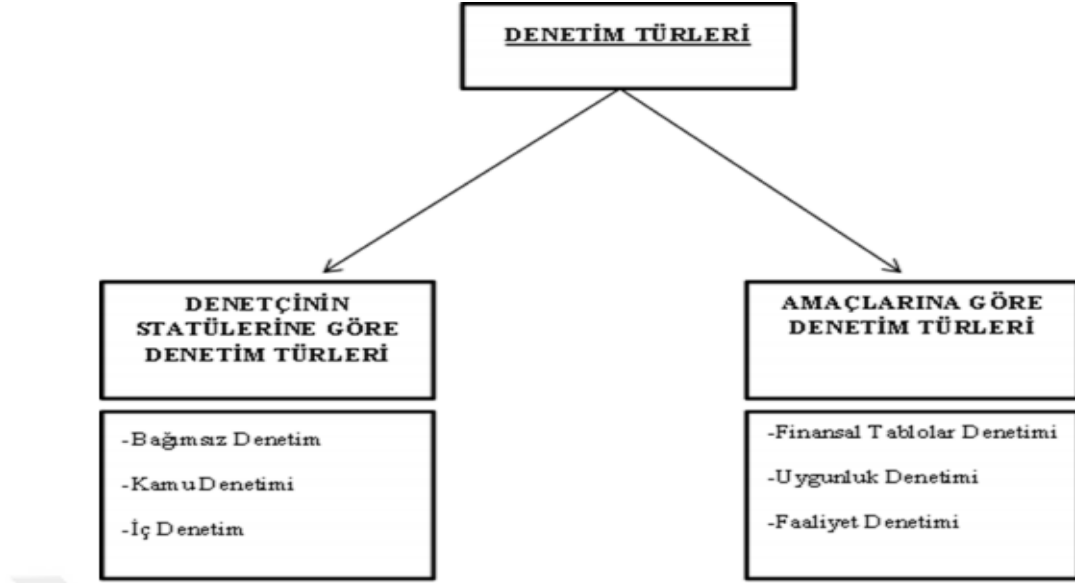
<b>Zaman Dilimi</b>	<b>Denetim Yaklaşımı</b>	<b>Denetimin Amacı</b>	<b>İlgili Taraflar</b>
Sanayi Devrimi	%100'lük bir inceleme	Yanıltmaların Bulunması	İşletme sahipleri
Sanayi Devrimi ile 1900'lü yıllar arası	%100'lük bir inceleme	Yanıltmaların Bulunması	Ortak ve işletmeye borç verenler
1900-1930	%100'lük bir inceleme ve örnekleme başvurma	Bilanço ve Gelir Tablolarının doğruluğunun onaylanması	Ortaklar, işletmeye borç verenler ve devlet
1930-Günümüz	Finansal verilerin örnekleme yoluyla incelenmesi	Finansal tabloların doğruluğu ve dürüstlüğü hakkında bir görüş oluşturma	Ortaklar, işletmeye borç verenler, devlet, sendikalar, parlamento, tüketiciler vb.gibi

**Kaynak:** Hüner, 2014: 8

Bu açıklamalardan ve süreçlerden de anlaşılacağı üzere, denetimi gerçekleştiren kişi ya da kurum bağımsız ve tarafsız olmalı, yalnızca gerçek verileri aramalı ve verilerin daha önceden belirlenmiş standartlara uygun olup olmadığını kontrol etmelidir. Ancak hilelerin kontrol altına alınabilmesi ve önlenmesi için her zaman iç denetim yapmak ya da devlet tarafından denetçiler görevlendirmek yeterli olmayacaktır. Bu bağlamda öncelikle işletmelerin kendi bünyelerinde hileyi yaratacak unsurları ortadan kaldırmaya çalışması gerekmektedir. Denetim hilelerin tespitini kolaylaştırmaktadır. Ancak hileyi önleme konusunda yetersiz kalınmaktadır. Özellikle bağımsız denetçiler, genellikle hileleri yapılan kayıtlar üzerindeki farklardan yakalamaktadır. Hilenin yapılmadan önce önlenmesi bireysel bir tutum ve iş ortamı ile yakından ilişkilidir (Küçük ve Uzay, 2009: 2-3).

### **2.9.1. Hile Denetiminde Denetçinin Önemi**

Denetim, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle bir organizasyonun mali bilgileri ile muhasebe kayıtlarının incelenmesinde yalnızca bağımsız denetçiler yer almamaktadır. Bu nedenle, denetimi oluşturan alt türlerin de burada kısaca gösterilmesi gerekmektedir:



**Şekil 2.** Denetim Türleri

**Kaynak:** Hüner, 2014: 11

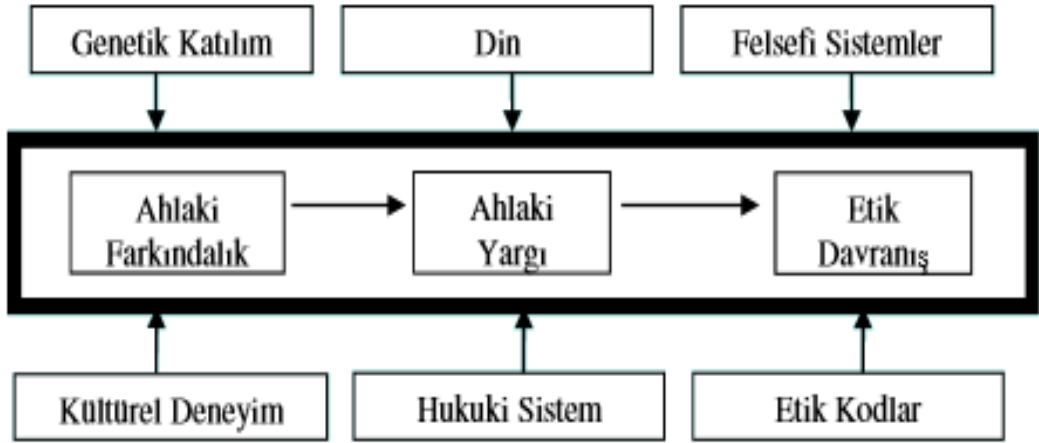
Bir ekonomik birimin kesin ve net bilgiler ile ekonomik faaliyetlerine devam edebilmesi için işletme içerisinde de sürekli bir kontrol mekanizmasının kurulu olması gerekmektedir. Bu mekanizma işletmenin değerleri, yönetimin istekleri, çalışanların faaliyetleri ve finansal tabloların uygunluğu gibi unsurları sürekli olarak kontrol etmeli, olası bir hata ya da hile tespitinde derhal örgüt içinde gerekli önlemleri almalı ve prosedürleri başlatmalıdır. Bunun yanı sıra, özellikle vergi konusunda haksızlığın olmaması için devlet tarafından rutin kontroller yapılmakta, işletmeler belli aralıklar ile hazırladıkları çeşitli finansal tabloları konuyla ilgili devlet kurumlarına vermektedir. Buradan da görüldüğü üzere, denetim çok yönlü bir süreçler bütünüdür (Kütük, 2008: 11).

İşletmeler; finansal tablolarında belirtilmiş olan verilerin doğru, dürüst ve gerçeği yansıttığını ve aynı zamanda belirlenmiş yasalara uygun olduğu yönünde görüşe ulaşabilmek için işletme verilerini bağımsız bir meslek mensubuna denetletmektedir. (Türedi, 2007:62).

Denetim ile muhasebe ilişkisi sürekli ve işletmeler hem kendileri hem de diğer ilişkili olan birimler için muhasebe bilgilerini derlemek, bunların da güvenilirliğini kanıtlamak durumundadır. Ancak denetimlerin de güvenli olması ve bir denetim

faaliyetinin geçerli olabilmesi için çeşitli şartların yerine gelmesi gerekmektedir. Bu nedenle denetim yönetimi konusunda da bilgi sahibi olunmalı, denetçi kuruluş iyi seçilmelidir. Denetim esnasında denetçilerin uyması gereken tüm kurallar ve denetlemeye tabi tutulacak muhasebe unsurları şu kural ve standartlara göre belirlenmektedir (Türmob-Tesmer, 2014: 14):

- **“Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları” (GKDS) veya “Uluslararası Denetim Standartları” (UDS):** Bu standartlara göre denetim için görevlendirilmiş kişi ya da grubun mesleki deneyim ve yeterli eğitime sahip olması, özenli biçimde çalışması ve kesinlikle bağımsız olması gerekmektedir. Burada ilk aşama işletmenin denetimi için gerekli planlamanın yapılması, ardından işletmenin iç kontrol sisteminin kontrol edilmesidir. Denetçi, muhasebe tabloları ve kayıtlarının güvenilirliğine dair işletme verilerinden ve çalışanlarından kanıt toplamaktadır. Sonrasında genel kabul görmüş denetim standartlarına uygunluk konusunda rapor hazırlayan denetçi, kişisel fikirlerini de sunarak denetlediği kuruluşu ve onunla ilgilenen tarafları bilgilendirmektedir.
- **Mesleki Ahlak ve Etik Kuralları:** Denetimin gerçekleri yansıtabilmesi için denetçi kişi ve kuruluşun ahlaki ve etik kurallara gerçekten uyması gerekmektedir. Bu noktada bireyin etik anlayışı üzerinde etki sahibi olan unsurlara da değinmekte fayda vardır. Aşağıdaki şekil etik kararların kişisel olarak verilmesi esnasında etki sahibi olan alt elemanları ifade etmek için hazırlanmıştır.



**Şekil 3.** Etik Karar Verme Süreci

**Kaynak:** Türmob-Tesmer, 2014: 24

Görüldüğü üzere, kişilerin etik davranabilmesi konusunda 3 temel etki mevcuttur ve bunlar genetik yatkınlık, din ve felsefi anlayıştır. Buna göre kişilerin ahlak anlayışları şekillenmekte ve neticesinde hukuk, toplum ve deneyimlerin de etkisi ile bireysel kararlar verilmektedir. Özellikle muhasebe gibi meslekler hile ve hatalara oldukça açıktır ve hem muhasebe işlemleri yapanların hem de denetçilerin mesleki ahlak ve etik kurallarına uymaları, sistemin doğru işlemesi ve devamlılığı açısından büyük öneme sahiptir.

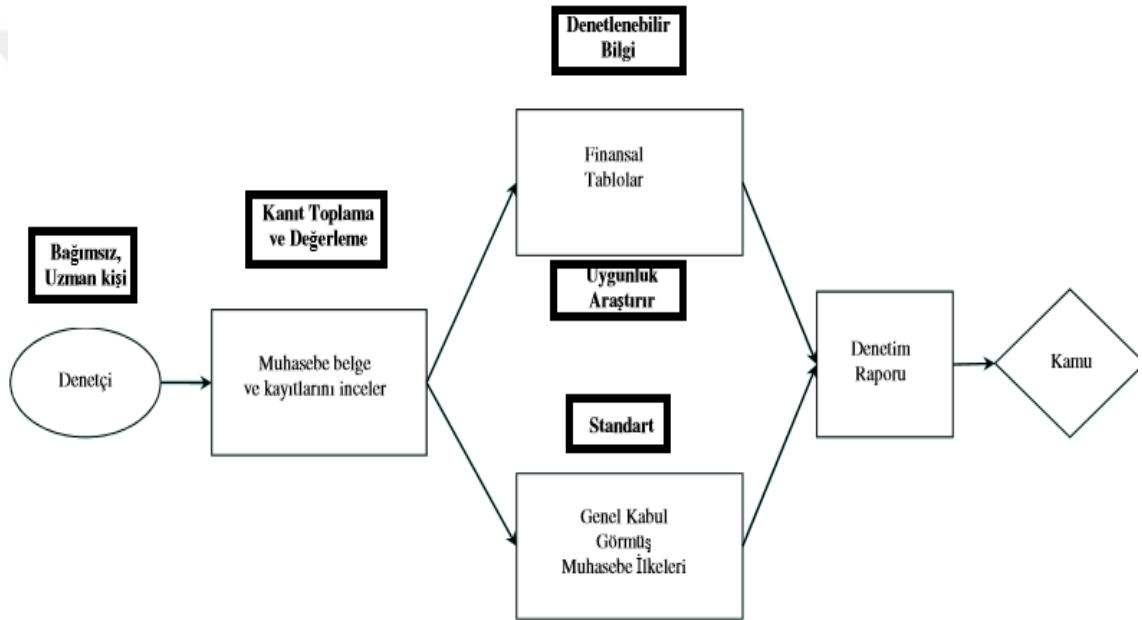
- **Kalite Kontrol Standartları**

Hemen her yönetim sürecinde olduğu gibi, denetim faaliyetlerinde de kalite kontrolünün yapılması sayesinde verimlilik maksimum düzeye ulaşacak, risk ve belirsizlikler de en az seviyeye düşürülecektir. Denetim sistemlerinin kaliteli olabilmesi için International Federation of Accountants - *IFAC tarafından Uluslararası Kalite Kontrol Standardı -ISQC 1 ile UDS 220* hazırlanmıştır ve denetimlerde buralarda yazan ilkelere uymak gerekmektedir. Bu nedenle denetçi olabilmek için bu hizmeti verecek olan şirketin kalite kontrol sistemini kurması ve buna göre faaliyet göstermesi gerekmektedir. Denetçinin kalite kontrol sistemi kurarak etkin biçimde çalışmalarına devam edebilmesi için kendi içerisinde etik standartları oluşturması, işletmeyi izlemesi, şikayet ve suçlamaları dinlemesi, danışmanlık hizmeti vermesi, işletme içi ve dışındaki farklı düşünce ve fikirlere açık olması, sözleşmelerini

hukuka uygun biçimde yaptıktan sonra ona uygun görevlendirmeleri uzmanlar içinden seçerek yapması gerekmektedir.

## 2.9.2. Denetim Risk Unsurlarının Belirlenmesi

Muhasebe denetimi, daha önce de belirtildiği gibi birbiri ile ilişkili pek çok alt işlemin bir birleşimidir. Burada denetim esnasında karşılaşılabilecek risklerin neler olduğunu anlatmaya geçmeden önce, öncelikle risk unsurlarını barındırabilecek alt işlemlerin akışına bakmak gerekmektedir.



**Şekil 4.** Muhasebe Denetim İşlem Zinciri

**Kaynak:**Türmob-Tesmer, 2014: 5

Hilelerin önlenmesi için işletme yöneticilerinin bu konuda net ve kararlı olması ilk adımdır. Ardından özellikle hile karosu dikkate alınmalı ve hileyi yaratabilecek olasılıklar yok edilmeye çalışılmalıdır. Özellikle işletme içerisinde hile gerçekleştirebilecek kadar muhasebe bilgisi, becerisi ve deneyimine sahip personelin yöneticiler tarafından daha sık kontrol edilmesi gerekmektedir. İç kontroller yapılarak işletmede hile fırsatı oluşturabilecek olasılıkları belirlemeli, zayıf noktaları görmeli ve bunları düzenlemeye çalışmalıdır. Örgüt içerisinde iletişim ve ekip ruhu oldukça önemli olmasına karşın pek çok araştırma, hilenin genellikle deneyim, bilgi ve cesarete



sahip ekipler tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu nedenle hile yapabilme kabiliyetine sahip çalışanların bir araya getirilmemesine dikkat edilmelidir. İşletme içerisindeki kontroller ile güçlendirilen muhasebe sistemleri, hile karosundaki fırsat unsurunu yok ederken, bu konuda risk oluşturabilecek çalışanların bir araya getirilmemesi, yetkinlik unsurunu azaltacaktır (Mengi, 2012: 120).

İşletmelerin hile riskine karşılık alabileceği diğer önlemler de işletmede çıkar çatışmalarının önüne geçmek ve sürekli bir soruşturma ortamı oluşturmaktır. Çalışanların yönetime karşı sorumluluk bilinçlerinin gelişebilmesi adına sürekli bir raporlama ve veri toplama sisteminin kurulması, olası hilelerin önüne geçilmeye olanak tanıyacaktır. Ayrıca işyerindeki bireylerin hileler ve sonuçları konusunda bilinçlendirilmesi, çalışanların birbirlerini gözlemlemelerine de olanak tanıyacak, şüpheli durumları kolaylıkla yakalamayı beraberinde getirecektir. Ancak söz konusu hile yapma çabası yönetimden birinin olduğu takdirde bu defa özellikle işletme sahiplerinin dikkatli olması gerekmektedir. Yönetim içerisinde sürekli bir raporlama sisteminin kurulması, ortakların yanıltılmaya çalışılmasının engellenmesi için oldukça önemlidir. Var olan hesaplar ve hesap hareketlerinin yönleri sıklıkla incelenmeli, kuşkulu durumlar söz konusu olduğunda geriye dönük karşılaştırmalar gerçekleştirilmelidir. İşletmelerin içerisinde hile risklerinin etkin biçimde ve sürekli olarak değerlendirilebilmesi ve olasılıkların hesaplanarak, zayıf noktaların tespit edilmesi ve güven ortamının oluşturulması için iç denetim mekanizmasının kurulması ve sürekli olarak işletilmesi gerekmektedir (Güneş, 2014: 31-32).

Risklerin değerlendirilmesindeki temel amaç var olan güven ortamının bozulmasına neden olabilecek olasılıkların önceden anlaşılması ve bunların engellenmesidir. Risk değerlendirmelerinde sürekli olarak olasılık ve görelilik hesaplamaları mevcuttur. İşletmenin muhasebe başta olmak üzere çeşitli uygulamalarında daha önceden belirlenen standartların dışına çıkmaması için riskli hareketlerin oluşmadan anlaşılması için riskler sürekli olarak analiz edilmeli ve kontrolleri iç denetim mekanizmaları tarafından gerçekleştirilmelidir (Güneş, 2014: 40).

İşletmelerin hile risklerine karşı içerideki denetim mekanizmalarının yanı sıra çalışanların yöneticilere ulaşabilecekleri ve güvenilir olan bir ihbar sisteminin bulunması özellikle son yıllarda kurumsallaşma çabası içerisindeki işletmeler için

sıklıkla gerçekleştirilen bir uygulamadır. Yine işletme içerisinde bir etik komitenin kurulması ve şirket vizyonu ile uyumlu etik kodların oluşturularak çalışanların bilinçlendirilmesi tercih edilen diğer bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Hilelerin nlenmesi konusunda insan kaynakları departmanlarının da önemi oldukça büyüktür. şirketin işe alım süreçleri hile yapabilecek personelin ilk tespit edilebileceği ortamları sağlamaktadır ve bu esnada kullanılan çeşitli test ve anketler ile personelin etik anlayışları hakkında fikir edinmek de mümkün hale gelecektir (zkul ve zdemir, 2013: 79).



### **3. İÇ KONTROL YAPISI VE İÇ DENETİM**

İşletmelerde karşılaşılan hileler dünya genelinde yaşanan örneklerde de görüldüğü gibi gerek işletmelere ve gerekse ekonomik yapıda büyük kayıplara yol açmaktadır. İşletmelerde karşılaşılan hileler iflasa dahi neden olabilecek boyutlara ulaşabilmektedir. Bu nedenle öncelikle işletme yöneticileri olmak üzere, gerek denetim kuruluşları gerekse yasama ve yürütme tarafından hilelerin tespit edilmesine ilişkin çalışmalar yürütülmektedir. Muhasebe hilelerinde riskleri ortadan kaldırmaya yönelik işletmelerde bir çalışma yapılmamışsa, hile işleminin yapılmasına kalkışmanın tespit edilmesi neredeyse mümkün değildir. Hileli işlem meydana geldiğinde böyle bir durumda hilenin tespit edilememesi için farklı hileli yöntemlerle üzerini örtme çabasına girecektir. İşletmeler böyle bir durumun var olmasına rağmen hileleri önleme yönünde çalışmalara başlamış ise, hile ve hileli işlemlerin devamlılığını önleme yönünden büyük bir adım atmış olacaklardır.

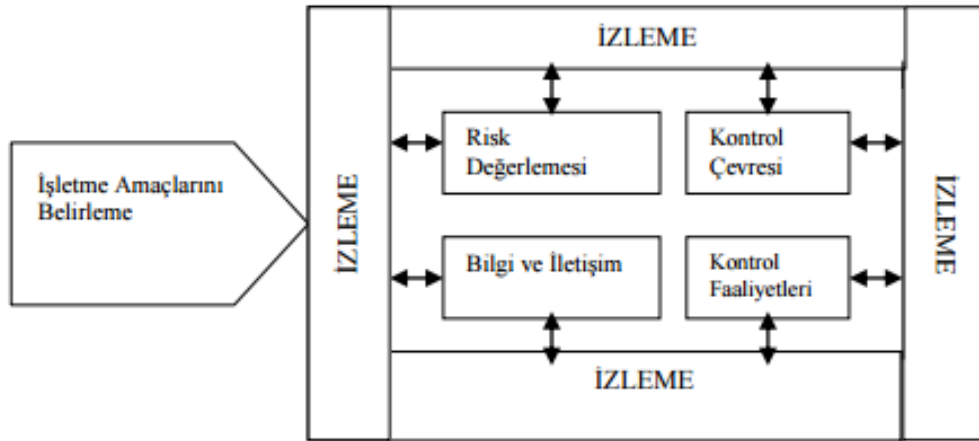
İşletmeler devamlı bir şekilde hile belirtilerini takip etmeli, daima hile riskinin bulunduğunu gözardı etmemelidir. İşletme çalışanlarının olağan dışı tavır ve davranışları gözlenmeli, risklere karşı denetim fazlaştırılmalı ve detaylandırılmalıdır (Kurt, 2013: 216). Bu bölümde var olan hilelerin nasıl anlaşılacağı, hile kalkışmalarının nasıl önlenebileceği konusu iç kontrol sistemi ve iç denetim çalışmaları açısından değerlendirilmiş ve incelenmiştir.

#### **3.1. İç Kontrol Yapısı ve Unsurları**

İşletmelerin amaç ve hedeflerine ulaşması ve bu nedenle faaliyetlerinde karşılarına çıkacak belirsizliklerin en aza indirilmesi için uygulanan süreç olarak belirtilebilir. İç kontrol, işletmelerin sürekli değişen koşulları, gelecekte ortaya çıkabilecek tehdit unsuru veya fırsatlar yaratabilecek risklerle başa çıkabilmeleri için yönetimi güçlendirir. Diğer bir ifadeyle iç kontrol, kurumun, yönetimi ve personeli tarafından hayata geçirilen, belirlenmiş hedeflere ulaşmasında ve misyonunu gerçekleştirmesinde makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanmış ve kurumun genelini etkileyen bütünleşmiş bir süreçtir. İşletme içinde var olan kontrolleri, işletme dışındaki denetimden ayırmak için iç kontrol kavramı kullanılmaktadır.

Amerikan Muhasebeciler Enstitüsü 1949 yılında yayınladığı bir denetim raporunda iç kontrol kavramını; “örgüt planı ile işletme varlıklarını korumak, muhasebe bilgilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini araştırmak, faaliyetlerin verimliliğini arttırmak, önceden belirlenmiş yönetim politikalarına uygunluğu artırmak maksadıyla kabul edilen ve fiilen uygulama çerçevesinde olan tüm önlem ve yöntemler bütünü” olarak tanımlamıştır (Hatunoğlu ve diğerleri, 2012:173).

İç kontrol kurumun hedeflerine ulaşılmasında üst yönetime ve idarecilere sadece makul bir güvence sağlar. Bu süreç, kurumların misyonlarını gerçekleştirmelerinin en etkili yoludur. İç kontrol sisteminin etkili bir biçimde uygulanabilmesi için iç kontrol bir yük olarak değil, beklenmeyen olaylar ortaya çıktığında oluşacak kayıpları önlemek ve fırsatları değerlendirmek ile ilgili bir araç olarak görülmelidir.



Şekil 5. İç Kontrol

Kaynak: Atmaca, 2012: 197

Şekil 5’te yer alan iç kontrol mekanizmasının alt bileşenleri şu şekilde açıklanabilir (Atmaca, 2012: 197-198):

- **Kontrol Çevresi :** Burada önemli olan organizasyon içinde olabildiğince geniş bir faaliyet alanının kontrol edilmesini sağlamaktır. Bu sayede, her bölüm suistimal ve hilelere kapalı hale gelebilecektir. Kontrol çevresini oluşturmak iç ve dış denetimlerin ilk adımıdır.

- **Kontrol Faaliyetleri:** İşletme yönetiminden gelen direktiflerin başarılmasına yardımcı olmaya yönelik süreçleri, politikaları ve prosedürleri içermektedir. Genel olarak kontrol faaliyetleri beş basamağa sahiptir. Bunlar: *işlemlerde ve faaliyetlerde doğruluk, görevlerin ayrılığı, yeterli bilgi ve belgelerin kullanımı, varlıklara ve belgelere erişimde yeterli korumanın sağlanması, performans üzerinde bağımsız kontroller* şeklindedir.
- **Risk Değerleme:** Her işletmenin çeşitli planları ve amaçları mevcuttur. Bu basamak işletmenin sahip olduğu amaçlar konusunda risklerin neler olduğunun anlaşılması basamağıdır. Özellikle yönetici ve çalışanların bilerek ya da bilmeyerek yaptıkları hatalar için riskler belirlenmektedir. Ayrıca işletmenin dışında gelişen pazara, ekonomiye ya da yasalara bağlı değişimlerin de risk unsuru olarak belirlenmesi gerekmektedir.
- **Bilgi ve İletişim:** İşletmelerde yapılan her faaliyetin belge haline getirilerek saklanması ve yönetimin bu konuda bilgi sahibi edilmesi gerekmektedir. Hazırlanan raporlarda hem işletme içinde hem de dışarıda gerçekleşen olayların ayrıntılarına yer verilmelidir.
- **İzleme:** İşletme yöneticileri, yapılan denetim faaliyetlerini izleyerek bir performans değerlendirmesi yapmalıdır. Bu sayede bir sonraki kontrol sürecinde eksiklikleri tamamlamak ve daha şeffaf bir çalışma ortamı yakalamak mümkün olacaktır.

### 3.1.1. Kontrol Kavramı ve Kontrol Türleri

Muhasebede mali tabloların, gerçeği yansıtması için muhasebe kayıtlarının doğru ve dürüst yapılması gerekmektedir. İşletmede gerekli iç kontroller yapılarak hata riskini minimize etmek ve işletme çalışmalarını normal bir şekilde yürütülmesini için iç kontrol yapılmalıdır (Bozkurt, 2014: 68-69).

Kontrollerin amaçlarına ulaşabilmesi Kontrollerin, maliyetleri sınırlayacak şekilde muhtemel veya mevcut sapmaları önceden tespit etmesi gerekir. Bu noktada kontrolün maliyeti de göz ardı edilmeden sistemin yetersiz kaldığı durumlarda zamanında müdahale edilmelidir (Aksoy, 2006: 471).

İşletmelerde ölçümlenebilen her tür faaliyet ve üretim faktörü, kontrolün konusuna girdiğinden bunlarda oluşabilecek eksikliklerin giderilmesi mümkündür. İşletme fonksiyonları olarak nitelendirilen faaliyetlerin kontrolü (üretim, pazarlama, muhasebe ve finansman, personel vb.). Bu kontrollerin bazıları gerçekleşmeden önce istenmeyen sonuçları önlemek için tasarlanır. Bunları kısaca belirtmek gerekirse;

- **Yaygın kontroller:** İşletme seviyesinde kontroller olup, bunlar yaygın olarak kullanılır. Fiziksel ortama ilişkin kontrollerdir. Yönetimin önceden ortaya konulmuş olan kuralları uygulama durumunu tespiti yönelik kontroller, dönem sonunda finansal raporlama süreci üzerindeki kontroller, önemli iş kontrolü ve risk yönetimi uygulamalarına yönelik politikalar gibi.
- **Spesifik kontroller:** İşletmede yapılmış olan işlem kontrolleridir. Bilhassa yanlışları engellemek ve varsa meydana çıkarmak üzere tasarlanmış belirli işlemlere (satın alma, satış gibi) ilişkin kontrollerdir.
- **Hile karşıtı kontroller:** İşletmede olumsuz sonuçların ortaya çıkmadan engellenmesi için oluşturulmuş olan kontrollerdir. Özellikle finansal raporlamaya ilişkin “tepe yönetimi yaklaşımı” en etkin hile karşıtı kontroldür (Korkmaz, 2011: 24).

### 3.1.2. İç Kontrol Yapısında Göz önünde Bulundurulmuş Faktörler

İşletme, hedefine doğru ilerlerken çeşitli etkenlerle karşılaşır. İşletme çalışanları bu etkenlerden iç unsur olarak gösterilebilir. Çalışanların iş yetileri ve ahlaki yetkinlikleri iç kontrolün etkinliği ile doğrudan ilgilidir. Fakat insanların vicdani yönünü iç kontrol ile kontrol etmek de mümkün değildir. Ülkenin ya da sektörün içinde bulunduğu ekonomik kriz dış etken olarak gösterilebilecek riskler arasındadır, Kriz ortamının ise kısmen kontrolü mümkün iken bir kısmını da kontrol etmek imkansızdır. Bu sebeple iç kontrol yapısı işletmenin sadece finansal yapısı ile ilgili değil; işletmenin idaresi ve yönetilmesi amaçlarına ulaşması için faaliyet ve planlarını kapsayan uygulanan tüm kontrolleri ifade eder.

Günümüz işletmeleri için kontrol kavramı risklere karşı faaliyetlerin kontrol edilebilirliğini artıran bir güvence aracıdır. İç kontrol sistemleri kurulmadan önce

mevcut risklerin türleri ve önemlilik dereceleri işletme yönetimlerinde belirlenmeli ve gerekli tüm önlemler kurulacak olan yapıya dahil edilmelidir. (Kepekçi, 1998: 66-67).

İşletmenin sahip olduğu değerlerin fiili kontrolündeki yetersizlik, gerçekleşen faaliyetlerin zamanında muhasebe kayıtlarına alınmaması, işletmenin yapısı, devam eden sorunlar, personelin tutumu, teknolojik gelişmeler vb. birçok ilgili etken göz önüne alınarak; hata ve hileleri önlemeye çalışan, işletme yönetim politikaları doğrultusunda ilgililere zamanında, doğru bilgiler veren bir yapı oluşturulmalıdır. İşletme yönetimi sorumluluğunda kurulacak iç denetim ya da bu işlevin dışarıdan elde edilmesi ile sürekli olarak iyileştirilmeli ve etkin olarak çalıştırılıp çalıştırılmadığının hem yönetsel yönden hem de muhasebe yönünden tespit edilmesi gerekmektedir. Bu sayede varlıklar korunarak, yolsuzlukların önüne geçilecek, doğru ve zamanında hazırlanan raporlar ile faaliyetlerin bu tip risklerin etkisinden arındırılması ile mümkün olacaktır. ( Sipahi, 2004: 119)

### **3.1.3. İşletmede İç Kontrol Yapısının Önemi**

İşletmelerde hilelerin önlenmesi için sıklıkla iç kontrol yapısının gerçekleştiği geniş alanlı bir sistem kurulmalıdır. İç kontrol yapısı dışarıdan gelecek olan bağımsız denetçilerin de işlemlerinin daha sağlıklı olması konusunda önem taşırken, işletme yöneticilerinin hileyi önleme konusunda ciddiyetini de göstermektedir.

İç kontrolün yeterliliği ve iyileştirilmesi hususunda tekliflerde bulunmak doğrudan iç denetçiler sorumlu olmaktadır. Yapılan iç denetim çalışmalarıyla, kontrollerin verimliliğini artırmak ve gelişmelerini takip ederek, kurumun etkili kontrollere sahip olmasına yardımcı olmak zorundadır. İç denetçiler, yapılan çalışma ve planlamaların hedef ve amaçlarının kapsamını ve bunların işletmenin amaçlarına uyumunun derecesini anlayıp değerlendirmesi gerekmektedir (Korkmaz, 2011:27).

İşletmelerde mevcut hata ve hileleri belirlemenin güvenilir yollarından biri de işletmenin oluşturduğu iç kontrol yapısı ve muhasebe sisteminin analiz edilecek bir yaklaşımla incelenmesidir (Türedi, 2007:40).

İç kontrol standart form ve belge kapsamında ele alınabilecek bir süreç değildir. İç kontrol, yönetim dâhil olmakla beraber tüm işletme çalışanlarınca sürdürülen bir

sistem olduğundan yöneticilere sürekli bir destek sağlamış olmaktadır. İç kontrol makul güvence sağlar. İç kontrol işletmenin amacına,hedeflerine ulaşması için bir araçtır. İç kontrol işletme hedeflerine ulaşılabilmesi için gerekli alt yapıyı sağlayan, işletme sistemi içerisinde bir alt sistemdir. İç kontrol sistemi, işletmelerin hedeflerini gerçekleştirme ve başarılı bir kurumsal yönetim için önemli katkılar sağlamaktadır. İç kontrol sisteminin varlığı iç ve dış denetime önemli katkıları olmakla birlikte, işletme yöneticilerinin hedeflerini gerçekleştirme ve bilgi sistemleri açısından üzerinde önemle durmaları gereken bir konu haline gelmiştir (Hatunoğlu ve diğerleri, 2012:173-174).

İç kontrol yapısının varlığı işletmelere sağlamış olduğu önemli katkılar aşağıda maddeler halinde görmek mümkündür. Bunlar(Bozkurt, 2014:69):

- Kontrollerde kayıtların eş zamanlı yapılıp yapılmadığı belirlenebilir. Yapılan kontrollerde kayıtlarda bir aksama varsa bunlar düzenlenir.
- Bağımsız denetçiler, denetim faaliyetlerinin daha kaliteli yürütülebilmesi için müşteri işletmenin iç kontrol sistemini kullanıp kullanmadıklarına bakarlar. Böylece raporlarını daha gerçeğe uygun hazırlayabilirler. İyi belirlenmiş kontrol faktörlerinin denetçi performansını artırmaktadır.
- İç kontrol sistemini düzenleyenlerin şeffaf davranmaları ve muhasebe standartlarına göre kayıtların yapılması sağlanmış olur. İyi tasarlanmış muhasebe sistemi ve standartları ve bağımsız dış denetim fonksiyonunu güçlendirmektedir.
- Bağımsız denetçi denetim performansını artırmak için işletmenin iç kontrol sisteminin varlığı önem kazanır. Düzgün işleyen iç kontrol sistemiyle dış ve iç denetime daha doğru-dürüst veriler sağlanabilir.

### **3.2. İç Denetim**

İç denetim, mali nitelikte faaliyetler ile mali nitelikte olmayan faaliyetlerin gözden geçirilerek değerlendirilmesinin yapıldığı bir denetim türüdür. İç denetim, örgüte hizmet etmek üzere onun faaliyetlerini incelemek ve değerlendirmek için örgüt içerisinde oluşturulmuş bağımsız bir değerlendirme fonksiyonudur. Amacı, işletme varlıklarının her



türlü zarararakşı korunup korunmadığını, faaliyetlerin saptanmış politikalarla uyum içinde yürütölüp yürütölmediğini araştırmaktır (Güredin, 2014:20).

İç Denetim ise iç kontrol sisteminin etkinliğinin değerdendirilmesi ve sistemin etkinliğine katkı sağlamak konusunda rol oynar. işletme içindeki iş akışlarını, önceden konulmuş kuralları gözden geçiren, analiz eden, geliştirilmesi yönünde öneriler sunan, risk analizi yapan, işletme içi ve dışı tüm paydaşlara hizmet veren işletmenin tüm faaliyetlerini güvence altına alan bir faaliyettir (Aslan ve Özçelik, 2009:111-112).

İç denetim Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (AICPA: American Institute of Certified Public Accountants) ve Denetim Standartları Kurulu (ASB: Accounting Standards Board) tarafından yapılan tanım: “İç denetim, işletmeye bir hizmet olarak muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin incelenmesi için yönetim veya yönetim kurulu tarafından izleme ve değerdeme faaliyetidir”. İç Denetçiler Enstitüsü (IIA)’nın 1999 yılında iç denetimi şu şekilde tanımlamıştır: “İç denetim, bir organizasyonun faaliyetlerine değerd katmak ve geliştirmek için tasarlanmış bağımsız, tarafsız bir güven ve danışma eylemidir. O, bir organizasyonun risk yönetimi, kontrol ve kurumsallıkla ilgili süreçlerinin etkinliğini değerdlemek ve geliştirmek için sistematik ve disipline edilmiş bir bakış getirerek organizasyonun amaçlarını başarmasına yardım eder” (Sağlar ve Tuan, 2009:344-345).

İç denetim bir işletmedeki; Finansal ve operasyonel bilginin doğru ve güvenilir olup olmadığı, İşletmenin risklerinin tanımlanmış ve asgariye indirilmiş olup olmadığı, Dış düzenlemelerin ve kabul edilen iç politikaların ve usullerin izlenip izlenmediği, Tatmin edici standartların oluşturulup oluşturulmadığı, Kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı, İşletmenin hedeflerine etkin bir biçimde ulaşılp ulaşılmadığı, hususlarının belirlenmesi ve işletmenin yöneticilerinin ve diğer üyelerinin görev ve sorumluluklarını etkin bir biçimde yerine getirmelerinde destek olmak amacıyla tüm işlemlerin ve kontrollerin iç denetçilerce, nesnel ve sistematik bir şekilde gözden geçirilmesi ve onaylanmasıdır (Akarkarasu, 2000:19). Ancak burada bu çalışmanın önceki bölümlerinden yapılan çıkarımlara göre, belirtilmesi gereken en önemli unsur, hilelerin tespit edilmesi esnasında öncelikle işletmelerin iç denetim yapısından emin olmaları gerekliliğidir. İşletme yöneticileri, muhasebe sistemlerinde hile yapılabilecek zayıf noktaları bilmeli, hile yapabilme potansiyeline sahip personeli

de gözlem altında tutmalıdır. Bu sayede hile tespitinin ilk aşamasındaki görev tamamlanmış olacaktır. Muhasebe alanında hilelerin önlenmesi için işletme içerisinde hile karosunu oluşturan etkenlerin ortadan kaldırılması ilk önlemdir. Bu hile olasılığının ortaya çıkmaması için gerçekleştirilmesi gereken birinci kuraldır. İç kontrol mekanizmasının da dahil olduğu bu kuralın yanı sıra bireysel ve organizasyonel etik kuralları da oldukça önemlidir. Kişi ya da örgüt kültüründe etik anlayış hile yapmaya elverişli ise, bireyler buna uygun zaman kollayıp hileyi gerçekleştirmek isteyeceklerdir. Bu sistem yalnızca muhasebe hile ve hatalarını ortaya çıkarmakla kalmayıp, işletme içerisinde yapılan tüm aktiviteler için bir özet oluşturmakta, çalışanların performansları, etik değerleri, kıymetlerin kullanım biçimlerini ve pek çok önemli detayı da açığa kavuşturmaktadır (Kurt, 2013: 229-236).

### **3.2.1. İç Denetimin Amacı ve Önemi**

İç denetim işletme faaliyetlerinde hata ve eksiklikleri bularak maliyetleri düşürmeyi hedeflerken, diğer yandan da maliyetlerin düşürülmesi amacı ile işletmede uygulanan yapı, cihaz ve personelin verimliliğini denetler. Denetim faaliyetinden sonra yapılan değerlendirmeler ile sistemin daha verimli hale gelebilmesini sağlayacak öneriler geliştirilir ve üst yönetime rapor olarak sunulur (Aslan ve Özçelik,2009:116).

İşletmelere iç denetim sürecinin sağlamış olduğu olumlu sonuçlar ise aşağıdaki gibidir (Memiş ve Tüm, 2011:153):

- Riskleri azaltma yeteneğinde artış sağlanmaktadır.
- İç kontrollerin değerlendirilme maliyetleri azalmaktadır.
- Finansal sonuçlara olan güven artmaktadır.
- Finansal işlemler iyileştirilmektedir.
- Finansal hatalar ve potansiyel hileler azalmaktadır.

### 3.2.2. Hilelerinin Önlenmesinde İç Denetimin Rolü

Muhasebede yaşanan hileli işlemleri yok etmek veya en aza indirmek sadece denetçinin çalışması sonucu giderilmesi zordur. İşletme yönetimi ile birlikte, hileden zarar gören yada zarar görme olasılığı olan tüm çevrelerin denetçiye yardımcı olması önemlidir. Hilenin önlenmesi için yapılacak faaliyetler, yapılmış olan hilenin ortaya çıkartılmasından daha önemlidir. Hile eylemlerinin verdiği zarar hilenin engellenmesi için oluşturulacak düzenin önemini arttırmaktadır (Yardımcıoğlu ve diğerleri, 2014:182).

Denetim, tespit edilen bir bilgi hakkında ulaşılan verilerin değerlendirilmesi ve bu bilginin önceden kabul edilen standartlar ile karşılaştırılarak uygunluğunun raporlanmasıdır. İç denetim ise; işletme içindeki iş akışlarını, önceden konulmuş kuralları gözden geçiren, analiz eden, geliştirilmesi yönünde öneriler sunan, risk analizi yapan, işletme içi ve dışı tüm paydaşlara hizmet veren işletmenin tüm faaliyetlerini güvence altına alan bir faaliyettir (Aslan ve Özçelik, 2009:111-112).

Muhasebe ile denetim birbiri ile çok yakından ilişkilidir; birbirinin bütünüleyicisi ve tamamlayıcısıdır. Muhasebe denetiminin temel ölçüsü; denetleme, muhasebenin, dayanaklara göre kanıtlara uygunluğunun sağlanmasıdır. Muhasebesiz denetleme dayanaksız; denetimsiz muhasebe doğruluğunun ispatlanması zordur (Haftacı ve Badem, 2011:10-11)

## **4. HİLE DENETİMİ KAPSAMINDA İÇ KONTROL VE BİR UYGULAMA**

### **4.1. Uygulamanın Konusu ve Amacı**

Uygulamanın konusu önceki bölümlerde ele alınan işletmelerde hileye yönelik risklerin araştırılması ve değerlendirilmesi için faaliyetine devam eden bir benzin istasyonunda gerçekleştirilen iç denetim uygulamasıdır. Uygulamanın amacı reel ortamda aktif işlem yoğunluğu olan benzin istasyonu işletmelerinde hile riskine verilen önemin belirlenmesi, hile riskinin önlenmesi için gereken ortamın sağlanıp sağlanmadığının değerlendirilmesidir.

### **4.2. Uygulamanın Kapsamı ve Yöntemi**

Uygulama yönteminde, uygulama yapılacak benzin istasyonlarının maruz kaldığı hile eylemleri hakkında bilgi edinebilmek için gözlem ve soruşturma tekniklerinden yararlanılmıştır. Benzin istasyonlarında, hile eylemine karşı alınan önlemlerle ilgili saha personeli, market personeli, yağ değiştirme ünitesi personeli, ön muhasebe personeli ve iç denetim birimi yöneticileri ile görüşmeler yapılmıştır. İstasyon satışlarında, satın alma ve stoklar ile ilgilenen birim ve yöneticiler ile görüşmeler yapılmıştır. Yapılan çalışma da edinilen verilere göre işletmenin satışları ve unsurlarını kapsayan inceleme gerçekleştirilmiş ve örnekler alınmıştır. Örnekler incelenerek risk unsurları belirlenmiş ve raporlanmıştır. Örnekler üzerinde yapılan çalışma sonuçları üzerinde risk değerlendirilmiştir.

Çalışma, İstanbul ili Ümraniye ilçesinde zircir markaya sahip bir benzin istasyonunda yapılmıştır. Benzin istasyonu günlük 30.000 lt. akaryakıt satışına sahip olmakla beraber günlük 220.000-TL-ciroya sahiptir. İşletmede 8 adet araç dolmuş istasyonu 1 market 1 yağ değişim ünitesi, 1 araç yıkama ünitesi, 1 ön muhasebe odası, 1 dinlenme ve vardiya değişim odası, 1 yönetici odası, satın alma muhasebe odası ve yemek hane den oluşmaktadır. Çalışmaya konu inceleme bu birimlerde gerçekleştirilmiştir.

### **4.3. Uygulamanın Kısıtları**

Uygulama yapmak için başvuru alan birkaç benzin istasyonu, işletmelerinde hile yapılamayacağını, gerekli önlemleri aldıklarını, gizli kameralar ve genel takip sistemleri ile gerek saha ve gerekse idari birimlerin kontrol edildiğini v.b. söylemlerle araştırma yapılmasını istememiş ve çalışmaya izin verilmemiştir. İşletmelerde meydana gelen hile ve suistimallerin yeterince algılanamadığı ve hile ve risklerinin yeterince bilinmediği görülmektedir. İşletme yöneticilerinin bu konuda gerek konuşmaktan ve gerekse uygulamaya katılma konusunda çekingen davrandıkları gözlenmiştir. Uygulamaya esas işletme ise aldıkları tedbirlerin faydalı olduğunu test etmek için talebi kabul etmiş, akaryakıt istasyonunun iş ve işleyişini engellemek yönünde gerekli önlemlerin alınmasını bildirmişlerdir. Benzin istasyonuna 7 gün gidilmiş, istasyonun iş yoğunluğu sebebiyle, ancak her vardiya için 2 saat görüşme yapılabilmektedir.

### **4.4. Akaryakıt İstasyonu Uygulaması İçin Genel Bilgilendirme**

İşletmeyi tanımak için hangi yılda kurulduğu, işletmede hangi birim ve ünitelerin bulunduğu, işletmenin günlük ne kadar akaryakıt satış potansiyeline sahip olduğu, işletmede kaç personelin çalıştığı, görev ve sorumluluk dağılımları gibi bilgi işletme yöneticilerinden elde edilmiştir. Akaryakıt istasyonu işletmesinin çalışan personel sayıları ile çalışan birim, bölüm dağılımları incelendiğinde genel olarak; idari personel, market personeli, saha personeli, ön muhasebe personeli, yağ değişim satış personelleri, muhasebe ve yöneticilerden oluştuğu görülmüştür. Bunun yanı sıra marka sahibi firma ile yapılan görüşmede akaryakıt istasyonlarında personel eğitim durumu genel olarak Yüksek lisans, lisans, yüksek okul, lise, ilköğretim okulu şeklinde oluşabildiği bildirilmiştir. Gerek işletme yönetimi ve gerekse personelle yapılan görüşmeler ile işletmenin sahip olduğu sektörel sistemden uygulama örneği oluşturulmuştur. Genelde akaryakıt istasyonu işletmelerinde ayrıntılı organizasyon şeması bulunmaktadır. Bunun yanında organizasyon el kitabı üst kuruluş tarafından sağlanmaktadır. İş tanımlamaları çerçevesinde, çalışanların ne ile sorumlu olup olmadıkları, yetki ve sorumlulukları ayrıntılı bir biçimde saha çalışanlarına bildirilmekte ve genel eğitimler verilmektedir. Bunun haricinde idari personel ise sadece saha güvenliği ve nakit akışının fazla olması sebebiyle işletme güvenliği ile

ilgili genel eğitim almakta, idari işler, muhasebe ve market çalışanları kendi mesleklerine ilişkin eğitim ve rotasyona tabi tutulmaktadır. Çalışanlar görev tanımlarına uygun hareket ederek çalışmakla yükümlü tutulmaktadır. Çalışma yönteminde, uygulama yapılacak benzin istasyonlarının maruz kaldığı hile eylemleri hakkında bilgi edinebilmek için istasyon satışları 1 aylık dönem için örnek oluşturularak incelenmiştir. Satış gerçekleştiren birimler ayrı ayrı incelenerek örnek oluşturulmuştur. Akaryakıt istasyonu işletmelerinde günlük nakit akışları vardiya tamamlanması akabinde ara kontrollerle yapılmakta gün sonunda kontrol tamamlanmaktadır. Sektöre özgü bilgisayar yazılımları kullanılmakta, tahsilatlar, günlük olarak bankaya yatırılmaktadır. İşletmenin genel kabul görmüş uygulamalardaki sapmaları ya da uygulamaları ile tahsilatlardaki iç kontrol yapısı önem arz etmektedir. Akaryakıt istasyonu işletmelerinde genel olarak nakit ödemeler kısmi günlük küçük miktarlar için yönetici onayı ile gerçekleşmekte çok nadiren market ve ön muhasebe birimlerince de gerçekleştirilebilmektedir. Günlük tediye makbuzları ile yapılmakta olan bu işlemler kasa kontrolleri yapılarak sağlanmaktadır. Genel olarak işletme alacakları ile satışlar sonrası oluşan alacaklar ve cari kontroller ile ilgili akaryakıt istasyonu işletmelerinin alacak kontrolleri, risk değerlendirmeleri ve iç kontrol yapısı, işletmeye giren stoklar market ve muhasebe birimleri tarafından günlük ve aylık takip sitemleri ile miktarsal takipleri bilgisayar ortamında yapılmaktadır. Yetkili kişiler ve birim çalışanları tarafından aylık sayımlar da yapılmaktadır. Akaryakıt ile ilgili gün aşırı totalizatör kayıtları alınmakta günlük olarak her vardiya bitiminde stok değerlemesi yapılmaktadır. Ücret ödemeleri, çalışanların hesaplarına banka havalesi yoluyla yapılmaktadır.

#### **4.4.1. Hileye Karşı Alınan Önlemler**

İşletmeler her ne önlem alırlarsa alsınlar daima hile riski ile karşı karşıyadır. Çalışmada akaryakıt işletmesine, hileye karşı hangi tür önlemlerin alındığını anlamaya yönelik gözlem ve çeşitli sorular sorulmuştur. İşe alım öncesi personel değerlendirmesi, hile riskini azaltması açısından büyük önem taşımaktadır. Akaryakıt istasyonlarında personel alımında öncelikle personelin yetkinliği ve referanslı olmasına önem verilmektedir. Tüm işe alımlarda, işe alım öncesi personellerin referansları kontrol edilerek, kişilik testleri uygulanmakta, daha önce çalıştıkları

işletmelere bakılarak, hileyi önlemeye yönelik dürüst çalışanların işe alınmasına çalışılmaktadır. İşletmede çalışanların çalışmış oldukları birimlerde, hile, güvenlik ve iş işleyişi ile ilgili bilgiler verilmekte, kurallar, eğitimler ile desteklenmektedir. İşletme kurallarının ihlali söz konusu olduğunda gerekli yaptırımlar konusunda eğitim verilmekte ve disiplin, ceza uygulanmaktadır. Personelin hileye başvurmada hile riskini azaltıcı etkisi olduğundan, eğitimler büyük önem taşımaktadır. Çalışma ortamının güvenli ve rahat olması işin yürütülmesinde kolaylık, hem de işin en iyi şekilde yapılması açısından önemlidir. Olumlu bir ortam sağlamak için çalışma ortamlarındaki olumsuzluklara sebep olan unsurlar tespit edilir ve bu durumlar ortadan kaldırılarak süreklilik sağlanarak çalışılmaktadır. Çalışma saatleri ve dinlenme molaları İş Kanunu çerçevesinde uygulanmaktadır. Açık ve dürüst çalışma ortamının sağlanması, hilenin önlenmesine yönelik alınabilecek önlemlerden biri olarak düşünülmektedir. İş yerinde etik, genel olarak işletme için neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilmek ve ona uygun bir şekilde çalışmaktır. İşletmenin temel yapılarından biri de işletmenin etik yapısının oluşması ve bu yapıların genel kabul görmesidir. İşletmede oluşturulmuş etik değerler uygulama kapsamında incelenmiştir. İşletme kültürü olan işletmelerde personel kendisini işletmenin bütününe tamamlayan bir unsur olarak görmekte, bu doğrultuda huzurlu bir ortamda çalışmaktadır. İşletme kültürünün çalışanın moralini yüksek tuttuğu bunun yanı sıra personelin birbirleriyle olan ilişki, iletişim ve etkileşimi olumlu etkilediği görülmektedir. Kıyafet yönetmeliği, işe geliş gidiş saatleri, davranış kuralları vb. uygulamaların kabul görmesi kurum kültürünün oluşması örneklerindedir. Kurum kültürü oluşturmanın, hile ve yolsuzlukları önlemek için önemli bir adım olduğu düşünülmektedir. İşletmede iç kontrol sistemi yapılan işlerin toplamı üzerinden yöneticiler tarafından genel kontroller uygulanarak yapılmaktadır. İşletmenin iç kontrol sisteminde, görevlerin ayrılığı ilkesi, onay mekanizmaları, imza yönetmelikleri, ihbar hatları, etik kurallar, iç denetim, yetki limitleri, bilgisayar yazılımları ve fiziki gözetim yapılarak, hile ve yolsuzluğu önleyen düzenlemelerin yapılmış olması önemlidir. Akaryakıt istasyonu çalışanları öncelikle müşteri memnuniyeti çerçevesinde, müşteriler tarafından gözlemlenir. Genel olarak bir gözlem vardır. kamera takip yönetmi bunlardan biridir. İdari personel ise yöneticilerce gözlemlenir. Gerek telefon hatları ve gerekse diğer şikayet kutuları vasıtası ile ihbar ve şikayetler alınmaktadır.

#### 4.5. Akaryakıt İstasyonu İç Denetim Uygulaması

Akaryakıt istasyonu 2002 yılında kurulmuştur. Satış hacmi günlük 100.000 litre kapasiteye sahiptir. İşletme satış kapasitesini günlük 30.000 ila 45.000 litre arasında kullanabilmektedir. İşletme akaryakıt satışlarını %11 brüt kâr ile satmaktadır. Aile işletmesi olarak kurulan işletmede 8 adet araç dolun istasyonu, 1 market, 1 yağ değişim ünitesi, 1 araç yıkama ünitesi, 1 ön muhasebe odası, 1 dinlenme ve vardiya değişim odası, yönetici odası, satın alma muhasebe odası ve yemek haneden oluşmaktadır. Market satışlarında işletme minimum %30 kârlılık oranı ile ürün satışı gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda yağ değişim ünitesinde atık yağlar da depolanarak toptan satılmaktadır. Araç yıkama ünitesinde ücretsiz hizmet verilmektedir.

##### 4.5.1. Çalışan Bilgileri

Uygulamadaki çalışan personel yapısı aşağıdaki tabloda olduğu gibidir.

**Tablo 3.** Akaryakıt İşletmesinin Personel Sayıları

Çalışan Dağılımı	Çalışan Sayısı
İdari Personel	12
Market Personeli	3
Saha Personeli	26
Ön Muhasebe Personeli	1
Yağ Değişim Ünitesi Personeli	2
Muhasebe Personeli	1
Yönetici	2

Akaryakıt istasyonu işletmesinin personel sayıları incelendiğinde, işletme idaresinde 12 personel olduğu bunlardan idari personel olarak 11 personelin bulunduğu, İşletmenin personel yapısı ve görevlendirmelerinde 1 personel işletme müdürü olarak görev yapmaktadır. İşletmenin genel yapısı, saha satışları ve personel vardiya ve günlük iş ve işleyişten işletme müdürü sorumlu olup market dahil tüm birimlerin koordinasyonu işletme müdürü tarafından sağlanmaktadır. 2 hizmetlinin 08:00-15:00 bir vardiya 15:00-22:00 diğer vardiya olmak üzere yönetim ve birimlere ikram



servisleri işlerinde çalıştığı görülmüştür. Yönetim katı temizlik işlerinden sorumlu yine 2 personelin görevlendirildiği bu personellerin de aynı vardiya sistemiyle çalıştığı görülmüştür. İstasyon saha temizliği ve çevre temizliği ile ilgili vardiya sistemiyle 2 personel tahsis edilmiştir. İşletme yemekhanesinde 2 personel tahsis edilmiş 1 aşçı ve 1 yardımcı olarak istasyon yemekhanesine hizmet vermektedir. İstasyon ayrıca 24 saat olmak üzere güvenlik personeli tahsis etmiş 8 saatlik periyotlarla 3 personel çalışmaktadır. İşletme market biriminde 3 personel bulundurmakta, personel vardiya sistemi ile çalışmaktadır. İşletmede 2 Lpg araç dolun ünitesi/istasyonu ve 6 diğer akaryakıt dolun ünitesi/istasyonu bulunmaktadır. Personel 8 saatlik vardiyalarla 24 saat hizmet vermektedir saha personeli olarak bir vardiyada 8 personel bulunmakta 1 gündüz ve 1 gece olmak üzere 2 saha formeni bulunmaktadır. İşletme günlük rutin muhasebe işlemleri için ve vardiya alımlarında 1 ön muhasebe personeli bulundurmaktadır. Ön muhasebe personeli aynı zamanda günlük rutin alımlar ve market satın almaları ile entegrasyon iş ve işlemlerini de yapmaktadır. Sayımlar genelde ön muhasebe personeli ve işletme müdürü nezaretinde gerçekleştirilmektedir. Yağ değişim ünitesinde 2 personel tahsis edilmiş tüm birim sorumluluğu bu personele verilmiştir. İşletme ön muhasebe haricinde resmi muhasebe tutmakta tam tasdik sözleşmesi ile bağlı olan işletmede 15 günlük periyotlarla yeminli mali müşavir denetimi yapılmakta bu denetim sadece resmi muhasebe kayıtlarının mevzuata uygunluğu hakkında olmaktadır. İşletmede 2 adet yönetici ortak bulunmaktadır. İşletmede rutin olmamakla beraber genel olarak bir yöneticinin gündüz istasyon iş ve işleyişine hakim olmak maksatlı işletmede daimi olarak bulunmasına hassasiyet gösterilmektedir. Yöneticiler genel olarak günlük iş ve işlemlerden uzak olup genelde gün sonu raporları ile finansal verilerin kontrol ve denetimini yapmaktadır. Günlük çalışma bilgileri ve işleyişle alakalı işletme müdürü ile gerek gün içerisinde gerekse gün aşırı görüşmeler yapmaktadır.

Uygulamadaki çalışan personel eğitim yapısı aşağıdaki tabloda olduğu gibidir.

**Tablo 4.** Akaryakıt İşletmesinin Personel Eğitim Yapısı

Çalışan Eğitim Durumu	Çalışan Sayısı
İlköğretim	3
Lise	23
Yüksek Okul	14
Lisans	5
Yüksek Lisans	2

İşletme personelinin eğitim durumu incelendiğinde ilköğretim mezunlarının 3 kişi olduğu 1 personelin ikram hizmetlerinde 2 personelin ise yönetim katı temizlik hizmetlerinde bulunduğu görülmüştür. İşletmede 23 Lise mezunu bulunmaktadır. Saha satış personellerinden 14'ü lise mezunudur bunun haricinde yağ değişim ünitesindeki 2 personel, 1 ikram servis personeli, 2 saha temizlik personeli, 2 yemekhane personeli, 2 istasyon güvenlik personeli de yine lise mezunudur. İşletmede güvenlik personeli olarak görev yapan 1 personel yüksekokul, market çalışanlarından 2 personel, saha satış personellerinden 10 personel, ön muhasebe personeli olarak görev yapmakta olan 1 personel yine yüksekokul mezunudur. İşletmede toplam 14 yüksekokul mezunu çalışmaktadır. İşletmenin lisans mezunu personel dağılımına bakıldığında 1 işletme müdürü, 1 market çalışanı, 2 saha satış personeli, 1 yönetici olarak görülmektedir İşletmenin yüksek lisans mezunu 1 resmi muhasebe personeli ve 1 yönetici olarak görülmektedir.

#### **4.5.2. Akaryakıt İstasyonu Organizasyonu ve Görev Dağılımı**

Akaryakıt işletmesinin organizasyonu ve görev dağılımı birimler bazında incelenmiştir.

##### **• İşletme Yöneticisinin Görev ve Yetkileri**

- Akaryakıt istasyonunun genel amaçlarına uygun planlama yapmak ve yürütmekle yükümlü ve yetkilidir.
- İşletmenin en verimli şekilde çalışmasını sağlamak üzere strateji belirler, işletme unsurlarını koordine ve organize eder.

- Hedefleri saptar, işletmenin belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için bütçeleme, ekip oluşturma, geliştirme faaliyetlerini organize eder ve çalışmasını sağlar.
- İşletme amaçlarına uygun personel tedariği yapar, karar gerektiren iş ve işlemlerde irade sergiler.
- Mali konularda yönetim adına işletme amaçlarına uygun kararlar alır ve uygular.
- İşletmeyi yönetim adına denetler, gerekli tüm işleyiş ve önlemler alır.

• **İşletme Müdürünün Görev ve Yetkileri**

- Yönetime bağlı olarak akaryakıt istasyonunun idare edilmesi, mali ve teknik hizmetlerini kanun, tüzük, yönetmelik ve emirler uyarınca yürütmekle yükümlü ve yetkilidir.
- İşletmenin en verimli şekilde çalışmasını sağlamak üzere her türlü ihtiyaçlarını zamanında tesbit eder ve sağlanması için gerekli tedbirleri alır. Yönetimin vereceği talimata göre sonuçlandırır.
- Satınalma, depolama ve depodan çıkış hizmetlerini yakından izler ve gereği gibi yapılmasını sağlar.
- Günlük totalizatör kayıtlarını kontrol eder, buna göre gerekli sipariş formlarını oluşturur.
- Cihaz, her türlü motor, eşya ve bina onarımı gibi işlerin ilgililerce zamanında yapılmasını sağlar.
- İdari birimlerin görevlerini düzenli ve verimli bir şekilde yapmalarını sağlamakla genel idare hizmetlerinde çalışan kendisine bağlı personelin mevcut görev yetki ve sorumluluklarını belirlemekle yükümlü ve doğrudan yönetime karşı sorumludur.
- İşletmede gerekli emniyet tedbirlerini alır. Yüklenmiş görevleri titizlikle yürütür.
- İşletmenin periyodik çalışma cetvellerini vaktinde, doğru ve eksiksiz olarak düzenleterek uygulanmasını sağlar, idari, mali ve her çeşit evrak ve cetvellerin de zamanında düzenlenip ait olduğu birimce uygulanmasını sağlar.

- Depoda bulunan ve depodan çıkarılan her çeşit maddenin stok kayıtlarındaki miktarlara ve günlük satış niteliklere uygunluğunu kontrol eder. Noksan ve kusurlar görürse düzeltir. Diğer hususlarda yönetime bilgi vererek düzeltilmesini sağlar.

- **Ön Muhasebe Görev ve Yetkileri**

İstasyon müdürünün kendisine vereceği idari, mali görevleri yapmak bunun yanı sıra günlük vardiya hesaplarını teslim almakla yükümlüdür. Market stok ve yağ değişim ünitesi hesap teslim ve kontrolleri ile sayımlara nezaret eder.

- **Market Memurunun Görev ve Yetkileri**

İstasyon market ürünlerinin satışını gerçekleştirmek, aktif satış ürünlerini hedefler doğrultusunda satışını gerçekleştirmek, market ürünlerinin tanzim ve teşhir faaliyetlerini gerçekleştirmek.

- **Saha Satış Memurunun Görevleri**

Akaryakıt istasyonuna gelen müşterilere güler yüzlü hizmet verilmesi, akaryakıt istasyonuna gelen müşterilere hedefler doğrultusunda akaryakıt satışının yapılması, işin nitelik ve gereklerine uygun önlemlerin alınarak çalışma yapılması, makine ve teçhizatların uygun ve sağlıklı kullanımına dikkat edilmesi, ürün kontrol ve evrak kontrolünün sağlıklı bir şekilde yapılması şeklinde belirlenmiştir.

- **Yağ Değişim Ünitesi Memurunun Görevleri**

Araçların niteliklerine uygun ekip ve ekipmanları kullanarak uygulama yapmak, teknik teçhizatları korumak, işyeri güvenliği ve temizliğine önem göstermek şeklinde belirlenmiştir.

- **Muhasebe Memurunun Görevleri**

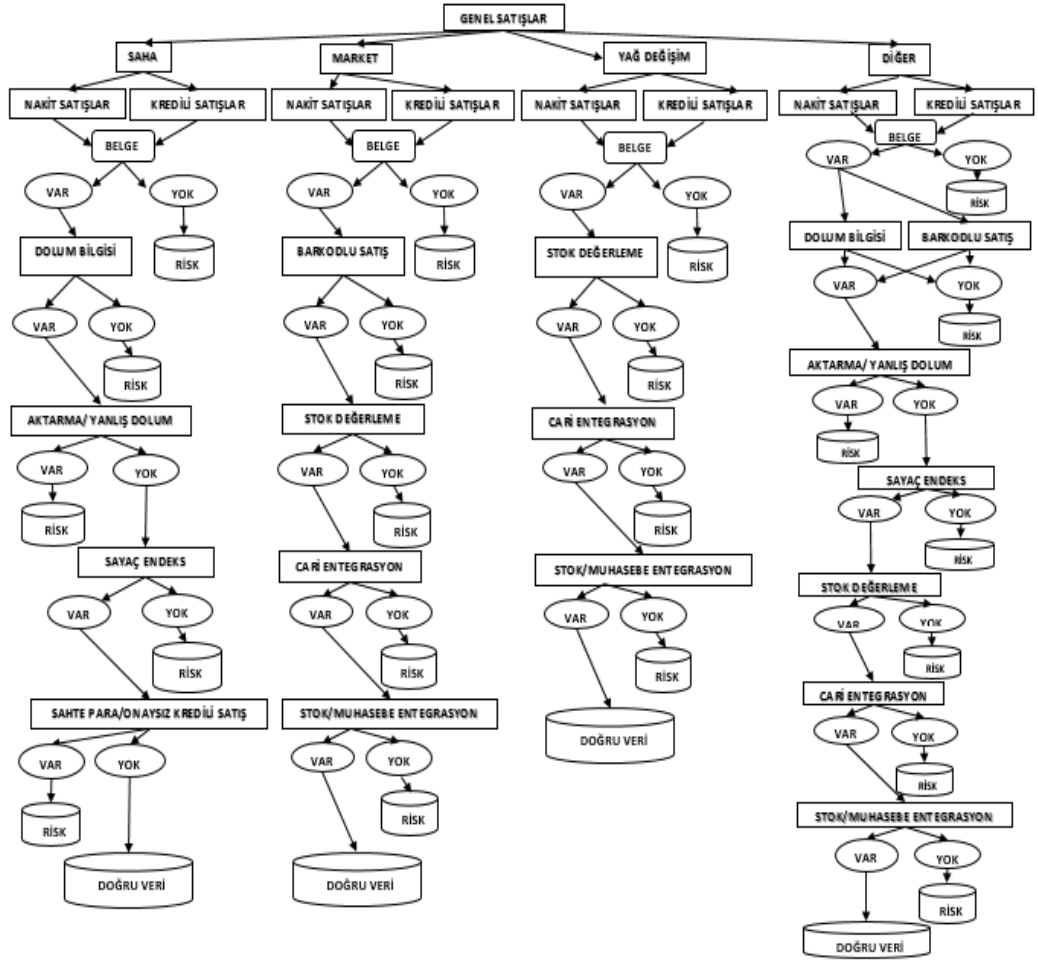
İşletmenin kamu kurum ve kuruluşlarının istediği usul ve esaslara göre düzen ve kayıt oluşturarak kanun ve yönetmeliklere uygun muhasebe verilerini tasnif etmek, sınıflamak ve kayıt etmek, İşletmenin tam tasdik sözleşmesi kapsamında verilen iş ve işlemleri ifa etmek, personel bordrolarını oluşturmak şeklinde belirlenmiştir.

- **İdari İşler Memurunun Görevleri**

İşletmede bulunan ikram servisleri yapan personelin görev tanımı gelen misafirlere ikramda bulunmak ve görev mahallerini temiz tutmak olarak belirlenmiştir. Yönetim katı için hizmet veren temizlik personeli ve saha temizlik personeli için işletmenin daima temiz olması görev tanımı olarak verilmiştir. İşletme yemekhanesinde görevli personelin sağlık ve hijyen kurallarına uygun üretim yapmaları ve işletme yemekhanesinin daima temiz tutulması görev tanımıdır. Ayrıca istasyonda görev yapan güvenlik personelinin gerek işletmede yaşanacak olumsuz durumları öngörerek önlem alması ve gerekse gelen müşterilerin huzurlu alışveriş yapmalarını temin etmek görev sorumluluk alanı olarak belirtilmiştir.

#### **4.5.3. Akaryakıt İstasyonu Satışlarının İncelenmesi**

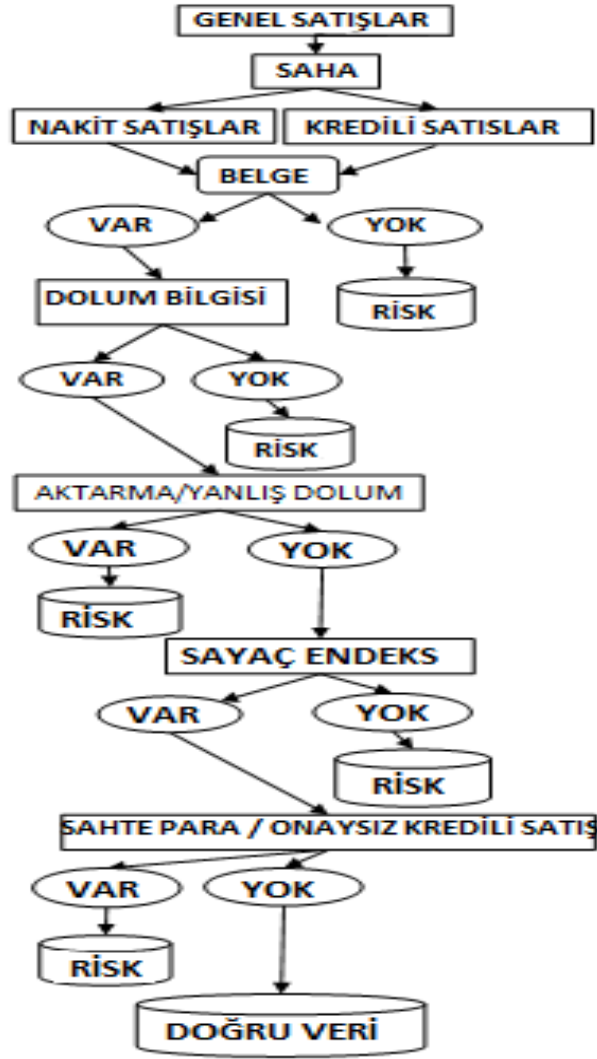
Uygulama kapsamında yapılan çalışmalarda işletmenin satışlarına ilişkin 2016 yılı temmuz ayı örnekleri incelenmiştir. İşletmenin satışlarının birden fazla birimde oluşması, olası risklere karşı çalışma birimler bazında incelenerek sürdürülmüştür. İşletme tarafından sunulan 2016 verileri elde edilmiş bunlardan temmuz ayı örnek seçilerek inceleme yapılmıştır. İşletmenin ortalama %30'luk kârının %22 seviyelerinde gerçekleştiği görülmüştür. İşletme kasasında devamlı olarak nakit sirkülasyonu mevcut olmaktadır.



Şekil 6. Genel Satışlara İlişkin Şema

#### 4.5.3.1. Saha Satışlarının İncelenmesi

Saha satışlarına ilişkin işletme yönetimi, işletme müdürü ve tüm birimler ile görüşmeler yapılmış, saha satışlarına esas bilgiler sağlanmıştır. Bu kapsamda edinilen bilgiler doğrultusunda saha satışları aşamalandırılmıştır.



Şekil 7. Saha Satışlarına İlişkin Şema

Yapılan çalışmada; saha içerisinde işletmenin nakit ve kredili satışları yaptığı görülmüştür. Genel olarak gerek istasyon satış pompalarında yazar kasa olması ve gerekse pompaların sayaç endekslerine sahip olması dolum ve satış bilgisini paralel olarak verdiği görülmektedir. Sahada nakit akışı direkt olarak saha personeli üzerinden gerçekleşmektedir.

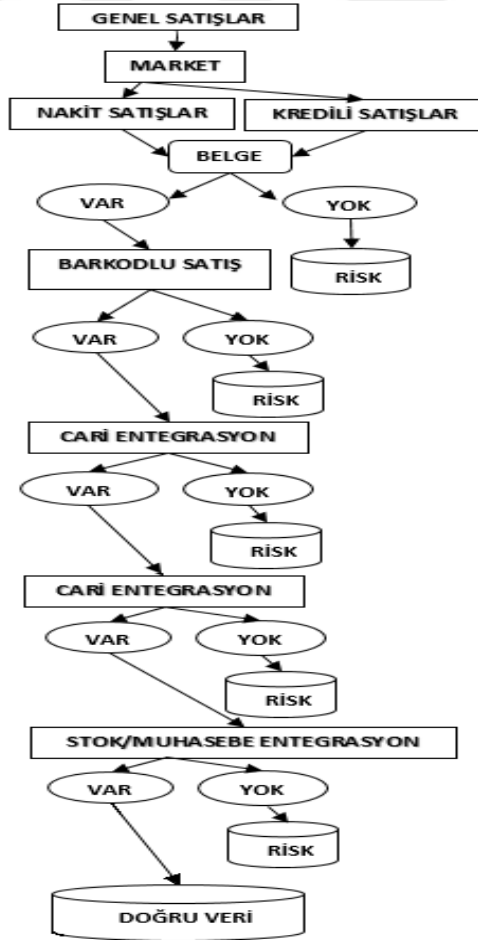
Kredili satışlarda genel olarak işletmede kredi kartı ve cari olarak çalışılmaktadır. Cari olarak çalışılan firmalar satış fişleri ile alım yapmaktadır. Yine anlaşma yapılan firmalar ve ticari araçlar için aylık ödeme sistemi bulunmakta yapılan satışlar anlık belgeler oluşturularak sağlanmaktadır. Bazen saha personeli yanlıya düşerek sahte

para alabilmektedir. Satış mahallinde herhangi bir para detektörü bulunmamakta ilgili durum personel dikkati ve refleksine bırakılmıştır.

İşletmenin 2016 yılı temmuz ayı örnekleri incelemeye alınmıştır. Bilgiler arasında risk unsuru belirlenen belgeler incelenmiş saha satışlarında bazı personelin aktarma yaptığı halde satış göstermesi, sayım bilgisini yanlış aktarması gibi hile ve yolsuzluklara rastlanılmıştır.

#### 4.5.3.2. Market Satışlarının İncelenmesi

İşletmenin market satışlarına ilişkin işletme yönetimi, işletme müdürü ve market personeli ile görüşmeler yapılmış, market satışlarına ilişkin esas olacak bilgiler edinilmiştir. Bu kapsamda edinilen bilgiler doğrultusunda market satışlarına ilişkin satış safhaları oluşturulmuştur.



Şekil 8. Market Satışlarına İlişkin Şema

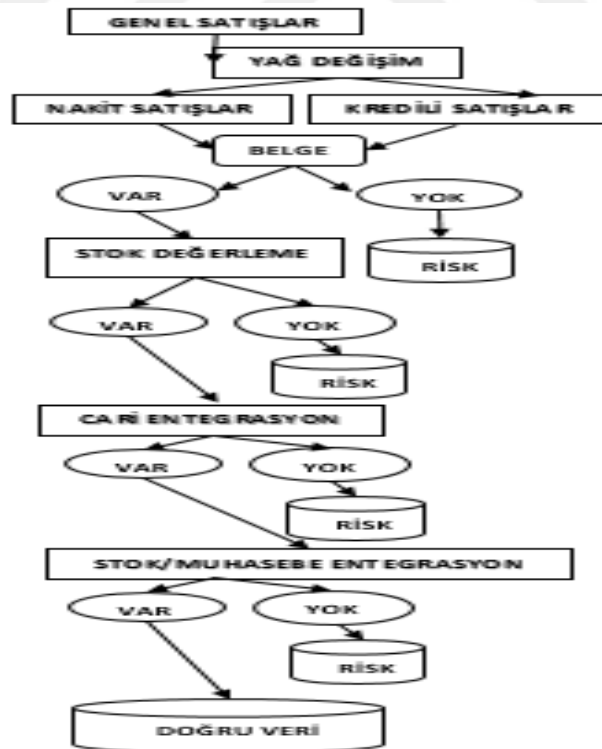


Yapılan çalışmada; market satışları içerisinde işletmenin nakit ve kredili satışlar yaptığı görülmüştür. Barkodlu olarak satışların yapılmasının yanı sıra sektörel program olan Asis ile de stok bilgi çıktısı sağlanmaktadır. Markette nakit akışı direkt olarak ilgili personel üzerinden gerçekleşmektedir.

Kredili satışlarda genel olarak işletmede kredi kartı ve cari olarak çalışılmaktadır. Ticari işletmeler ve ticari araçlar cari olarak satış fişleri ile alım yapmaktadır. Satış mahallinde bir para detektörü bulunmaktadır. Market ürünleri bazında pasif edilmiş ürünlerin varlığı, yapılan sayım ve sayım bilgisinin karşılaştırmalarında yanlış aktarma bilgisi gibi hile ve yolsuzluklara rastlanılmıştır.

#### 4.5.3.3. Yağ Değişim Ünitesi Satışlarının İncelenmesi

İşletmenin yağ değişim ünitesi satışlarına ilişkin işletme yönetimi, işletme müdürü ve birim personeli ile görüşmeler yapılmış, yağ değişim ünitesi satışlarına ilişkin esas olacak bilgiler edinilmiştir



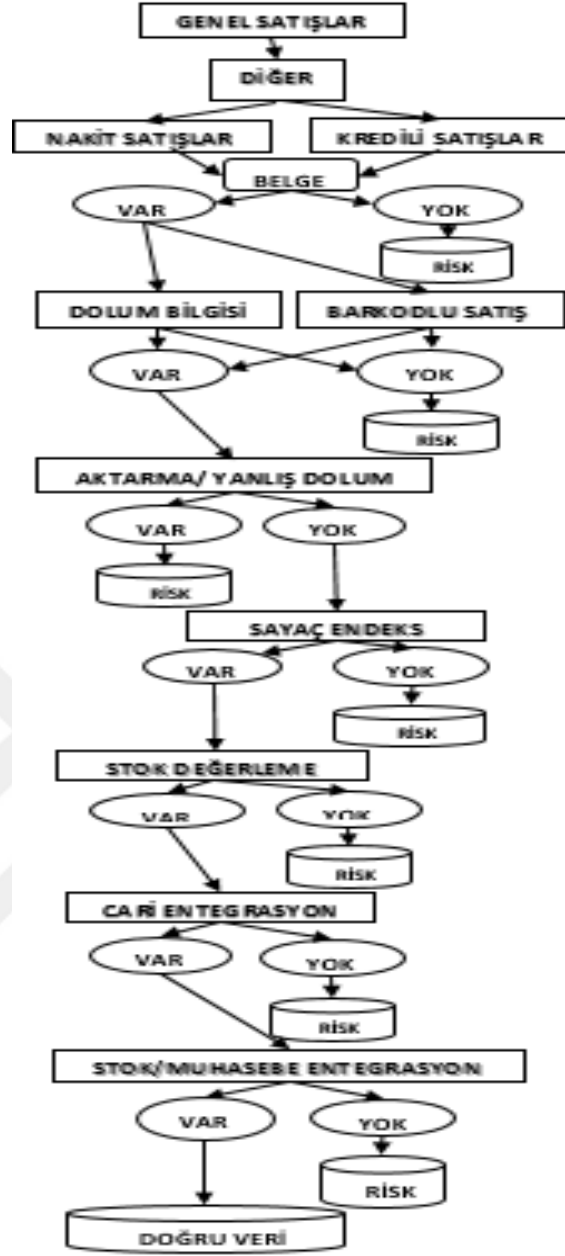
Şekil 9. Yağ Değişim Ünitesi Satışlarına İlişkin Şema

Yapılan çalışmada; yağ değişim ünitesi satışları içerisinde işletmenin nakit ve kredili satışları yaptığı görülmüştür. Aynı zamanda yağ filtresi gibi araç yedek parçalarının da market satışları üzerinden barkodlu olarak satışların yapıldığı görülmüştür. Birimde açık ve market üzerinden hazır yağ satışları gerçekleştirilmektedir. Stok bilgi çıktısı market satışlarında sektörel program asis ile diğer açık satışlar ise birim tarafından kayıt altına alınmaktadır. Aynı zamanda birimde değişime konu yağlar geri dönüşüm maksatlı biriktirilmekte, belli dönemlerde geri dönüşüm firmaları tarafından yerinde alınmaktadır. Birimde nakit akışı direkt olarak ilgili personel üzerinden gerçekleşmektedir.

Kredili satışlarda genel olarak birimde de kredi kartı ve cari olarak çalışılmaktadır. Cari olarak çalışılan firmalar satış fişleri ile alım yapmaktadır. Yağ değişim ünitesinde satılabilir atık yağların ayrı depolandığı belirtilmiştir. İşletmenin madeni yağ alımları ile satışları incelendiğinde 300lt satış gerçekleştiği fakat depolamanın yapıldığı belirtilen alanın satılabilir atık yağ bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca market biriminden alınan yağların asis sektörel market satış programında pasif edilerek, yapılan sayımda satılabilir madeni yağın eksik olduğu tespit edilmiştir.

#### **4.5.3.4. İstasyon Diğer Satışlarının İncelenmesi**

İşletmenin diğer satışlarına ilişkin işletme yönetimi, işletme müdürü ve ön muhasebe personeli ile muhasebe personelleri ile görüşmeler yapılmış, işletme diğer satışlarına ilişkin esas olacak bilgiler edinilmiştir. Bu kapsamda edinilen bilgiler doğrultusunda istasyon diğer satışlarına ilişkin çalışma sürdürülmüştür.



Şekil 10. Diğer Satışlara İlişkin Şema

Yapılan çalışmada; İşletme diğer satışları içerisinde toptan akaryakıt ve petrol ürünleri, yağ ve yağ filtresi gibi yedek parça satışlarını gerçekleştirmektedir. İşletmenin nakit ve kredili satışları yaptığı görülmüştür. Sektörel program ile de stok bilgi çıktısı sağlanmaktadır. Ön muhasebe biriminde nakit akışı direkt olarak ilgili personel üzerinden gerçekleşmektedir.

Cari olarak çalışılan firmalar satış fişleri ile alım yapmaktadır. Bilgiler arasında risk unsuru belirlenmiş, Cari satışlara ilişkin bir firmanın sahte çek karşılığında yakıt fişleri aldığı ve bir kısmını kullandığı belirlenmiştir.

#### **4.5.4. İstasyon Satışları ve Tahsilatlarla İlgili Kontrol**

İşletmenin 2016 yılı Temmuz ayına ilişkin yapılan iç denetimde günlük nakit akışları incelenmiş gerek vardiya tamamlanması akabinde yapılmakta olan tahsilatlar ve gerekse gün sonunda kontrol maksatlı yapılan iş ve işlemler incelenmiştir. Uygulamada işletmenin kullanmış olduğu sektörel program da tanınmaya çalışılmış, bu yazılım üzerinden uygulama dönemine ait çeşitli rapor ve analizlerde çıktı olarak alınarak, alınan örnek ile karşılaştırma yapılmıştır. İşletmenin tahsilatlarının, günlük hangi iş ve işlemlere tabi tutulduğu ve uygulama prosedürleri incelenerek değerlemeye esas veriler elde edilmeye çalışılmıştır. İşletme kasasında devamlı olarak nakit sirkülasyonu mevcut olduğundan riskler değerlendirilmiştir. İşletmenin geliştirdiği prosedürler ve uygulamalardaki sapmaları ile tahsilatlardaki iç kontrol yapısı incelenerek değerlemeye esas veriler elde edilmiştir. Yapılan çalışmada gece vardiyası esnasında sahte para alındığı, bazı cari çalışılan firmaların belgelerinin eksik doldurulduğu görülmüştür. İşletmede genel olarak nakit ödemeler kısmi günlük küçük miktarlar için yönetici onayı ile gerçekleşmekte, çok nadir olarak market ve ön muhasebe birimlerince gerçekleştirilebilmektedir. Günlük tediye makbuzları ile yapılmakta olan bu işlemler kasa kontrolleri yapılarak sağlanmaktadır. Çalışmada yapılan bazı ürün ödemelerinin sayım ve belgeler ile uyumsuz olduğu görülmüştür. İşletme cari/kredili olarak da çalışmaktadır. Cari olarak çalışılan firmalardan gerek ön ödemeli satışlar ve gerekse ay sonu bakiyeler üzerinden satışlar tamamlanmaktadır. İşletme ön muhasebe iş ve işlemleri ile kayıt sistemini oluşturmakta resmi muhasebe cari tutarı kontrol ederek cari kontrolü sağlamaktadır. Cari bakiye ve işlemler ile ilgili satış fişleri dahil incelenmiş kayıt bakiye tutarsızlıklarına rastlanılmıştır.

#### **4.5.5. Stoklarla İlgili Kontrol**

İşletme stokları akaryakıt, market, yağ değişim ünitesi olmak üzere oluşmaktadır. Saha satışlarına konu akaryakıt gerek sektörel yazılımlar ile takip edilmekte ve gerekse totalizatör kayıtları ile sipariş sistemine konu olmaktadır. Siparişler işletme müdürü ve

yönetici onayı ile üst kuruluştan temin edilmektedir. Çalışmaya konu akaryakıt ile ilgili gerek stok değerlendirme verileri ve gerekse sipariş formları örnek alınarak incelenmiştir. Market stoklarına ilişkin sayım ve tesellüm belgeleri ile sipariş formları, yağ değişim ünitesi ile alakalı gerek yedek parça ve gerekse atık yağların stoklanması ve kayıt belgeleri örnek alınarak değerlendirilmiştir. Örnekler sayım ve tesellüm sonucu karşılaştırılmış kayıtlar arası uyumsuzluklar saptanmıştır.

#### **4.5.6. Ücret Ödemeleriyle İlgili Kontrol**

İşletme muhasebe birimi ile yapılan görüşmede; personel maaşlarının ödemelerini yaptıklarını, her ayın 1'i ile 10'u arası personel değişiklikleri ( işe başlayan, işten ayrılan, aile durum bilgileri değişen, terfi olan, dereceleri değişen) muhasebeye bildirilir. Ayrıca, çalışanlar her sabah ve akşam olmak üzere imza defterine imza atarlar. İmza defteri işletme müdürü tarafından kontrol edilmektedir. Maaşla ilgili tüm evraklar hazırlanır ve hazırlanan çalışma puantajı personelin imzasına açılır. Evraklar: Bordro, Banka Listesi, Personel Bildirimi, Asgari Geçim İndirimi Bordrosudur. Performansa dayalı ek ödeme de yapılmaktadır. Personelin yapmış olduğu sahada araç motor katkı maddesi gibi ürünler aylık gelirine göre hesaplanıp, personele aylık ödenir.

#### **4.5.7. Hileye Karşı Alınan Önlemler**

İşletmede hileye karşı alınan önlemler kapsamında işletme müdürü, yöneticiler, ön muhasebe ile görüşmeler sonucunda, hile ile ilgili ne gibi önlemler alındığını, iç kontrolü nasıl sağlandığı hakkında bilgiler alınmış ve hile riskinin azaltılmasına ilişkin incelenmiştir. İşletme içerisinde kapalı kamera sistemi, belge kontrol ve ihbar sisteminin genelde işletildiği görülmüştür. Çalışmada dürüst personelin işe alımı, hile konusunda personel eğitim ve bilgilendirilmesi, işletme kültürü ve olumlu bir çalışma ortamının temini ile çalışanların gözlemlenmesi çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışanlar gazete ilanı ile ya da mevcut personelin tavsiyesi yoluyla işletme müdürü ve yönetici tarafından atandığı için, işletme içinde insan kaynakları departmanı bulunmamaktadır. İşe başlayan çalışanlara genel uyum adı altında oryantasyon eğitimi verilmektedir. İşletmede hile konusundaki eğitimlere ilişkin yöneticiler ve işletme müdürü ile görüşmeler yapılmış ayrıca personelin bu konudaki duyarlılığı görüşülerek

değerlendirilmiştir. İşletmenin periyodik eğitim planı bulunmamaktadır. Saha çalışanlarını ilgilendiren hizmet içi eğitimler, hizmet kalite standartları eğitimleri, uyum eğitimleri verilmektedir. Kurumda hile başlıklı düzenli bir eğitim verilmemektedir. Çalışanlara performansa göre ek ödemeler yapılmaktadır. Personelin karşılaşılabileceği iş kazaları, iş hastalıklarının önlenmesi için tedbirler alınmaktadır ve personel devamlı olarak bilgilendirilmektedir. Personelin rahat ve güvenli çalışma ortamında olması muhakkak hileyi önlemede bir unsur olacaktır. İşletmede etik kuralların geliştirilmesi ve anlatılmasına ilişkin yapılan çalışmanın işletme kural ve işleyişine uygun davranma, işin düzen ve işleyişine riayet etmek gibi uyarı ve telkinlerden oluştuğu yapılan görüşmelerde anlaşılmıştır. İşletmede insan kaynakları biriminin olmaması etik kuralların anlatılması ve geliştirilmesi ile ilgili eğitim ve çalışmaların yetersiz kalmasına sebep olduğu görülmektedir. İşletmede uyulması gereken kurallar ve yönetmelikler genel olarak üst kuruluş tarafından sağlanmaktadır. Kalite el kitabı, hizmet uyum rehberi, hizmet kalite standartları, işletme yönetmeliği gibi yayınlar ve bunlara ilişkin eğitimler tüm çalışanlara oryantasyon eğitiminde ilgili el kitapları/rehberler ile anlatılmaktadır. Uyum sağlamadıklarında ise gerekli cezai işlemler uygulanmaktadır.

#### **4.5.8. İç Denetim ve Kontrol Sistemi**

İşletmede yöneticiler ve birimler ile yapılan görüşmeye göre; İşletme içinde işletme müdürü ve yöneticiler tarafından, hizmet kalite standartları çerçevesinde aylık toplantılar ile değerlendirmeler yapılmaktadır. Market ve stok sayımları aylık olarak yapılmaktadır. Diğer kontroller günlük gözlem ve onay sistemi ile sağlanmaktadır. İşletme içi ve işletme dışı olan üst kuruluş yetkilileri tarafından yapılan denetimlerle çalışanlar gözlemlenmektedir. İşletmenin çevresinde ve sahada gerek genel ve gerekse gizli kameralar bulunmaktadır. Bunun haricinde yöneticiler ve işletme müdürü tarafından da saha gözlemlenmektedir. İşletmede müşterilerle ilişkili görüş ve öneri formu, online müşteri ve personel görüş/öneri formu, işletme içi dilek ve şikayet öneri kutuları bulunmaktadır. Sistem belirli periyotlarla denetlenmektedir. Bunun haricinde personel bilgisine devamlı olarak gerek işletme müdürü ve gerekse işletme yöneticileri tarafından başvurulmaktadır. Personel şikayet ve ihbarları dikkatle incelenmekte ve

takibi yapılmaktadır. Personele uyarı, maaş kesintisi, işe son verme cezaları verilebilmektedir.

#### **4.5.9. İşletmenin Hile Riskinin Sürekli Gözlenmesi ve Değerlendirilmesi**

İşletmede, hileleri önleme ve azaltma konusunda gerekli görülen tedbirler iç ve dış denetimlerle sürekli olarak etkinlik sağlamamaktadır. Hileleri önlemede etkin bir iç kontrol yapısı mevcut değildir. Yüzeysel olarak inisiyatif dayalı bir sistem kurulmuş mevcut olan kamera sistemi ve onay süreci yeterli görülmektedir.

İşletme müdürü ile yapılan görüşmede, hile ve yolsuzluk ile karşılaşmadıklarını, günlük iş sonu denetimleri ve satış ile ilgili formların kontrol ve onay aşamasında, bir takım eksikliklerle karşılaştıklarını ve bunu da gerekli ikazlarla düzeltme işleminin yaptırıldığı bildirilmiştir. Yöneticiler ise bazı durumlardan şüphelendiklerini ve ilgili durumları takip ettiklerini belirtmiştir.

Nadiren karşılaşılan durumlar/eksiklikler şunlardır:

- Ürün alımında çalışan personelin fiyat farkları konusunda dikkatinden kaçan unsurlar olmuş, ilgili firma tarafından yanlış hesaplandığı tespit edilmiş ve düzeltme işlemi yapılmıştır.
- Bazı işletme çalışanlarının istirahat raporlu olduğu dönemlerde yapılan yanlışlıklar kontrol edilerek düzeltme işlemi yapılmıştır.
- Cari satışlara ilişkin bir firmanın sahte çek verdiğine ilişkin tespiti yapılmıştır.
- Bordrolarda sahada çalışan personelin primleri ile ilgili nadiren sıkıntıları olmaktadır.
- İşletme saha çalışanlarının bazı dönemlerde aktarma sayaç bilgisinin belge kaydının yapılmadığı, ilgili durumun yapılan gün sonu işlemleri sonrası fark olarak işletme müdürü onayıyla kayda alındığı görülmüştür.

#### 4.6. Araştırmaya İlişkin Elde Edilen Sonuçlar

Akaryakıt istasyonu uygulaması, yöneticilerden alınan bilgiler ile departmanlardan alınan bilgiler doğrultusunda, akaryakıt istasyonu işletmesinin hile riskini ölçme ve değerlendirme yapmadıkları tespit edilmiştir. Hile riski ölçme çalışmasını yapmamalarının nedeni hile riskine karşı alınan önlemlerin yeterli olduğu kanısının var olmasıdır ve dışarıdan alınacak denetim ve incelemenin ise maliyetli olacağını düşünmeleridir. İşletme kültürünün hileyi önleme veya azaltma konusunda etkisinin olduğuna inanılmaktadır. Kamera sistemleri, ihbar hatları hilelerin meydana gelme ihtimalini azaltmaya yönelik işlemlerdir. Az sayıda da olsa hileye başvuranların iş akdi fesh edilmiştir. Dürüst çalışanların işe alınması, hile konusunda eğitimlerin verilmesi, olumlu bir çalışma ortamının yaratılması, işletme kültürünün oluşturulması, etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı ve oluşturulması, çalışanların devamlı gözlemlenmesi, ihbar hat ve kanallarının etkinleştirilmesi, disiplin ve cezalandırma konusunda uygulamalar geliştirilmesi, işletmenin hile riskinin sürekli gözlenmesi ve değerlendirilmesi muhakkak hile riskini azaltmada etkin olacaktır. Fakat işletmede uğranılan kayıpları önlemede yeterli olamamıştır.

Akaryakıt istasyonu uygulamasında yöneticiler, işletme müdürü, birim yetkililerinden alınan bilgiler doğrultusunda, işletmenin hile riskini ölçme ve değerlendirme çalışmaları yapmadıkları, sürekli günlük denetimler olduğu dikkati çekmektedir. İşletme kültürünün hileyi önleme veya azaltma konusunda etkisinin olmadığı görülmektedir. Hilelerin meydana gelme ihtimalini azaltmaya yönelik olarak; görevlerin ayrımı ile birim çalışmaları uygulanması, günlük vardiya teslim işlemlerinin gerçekleştirilerek tahsilatların gündelik olarak bankaya yatırılması, ihbar hatları, kamera sistemleri ağırlıklı olarak kullanılması dikkati çekmektedir. Alınan kısmi önlemlere rağmen çalışanların hileye başvurmalarını önlemeye yönelik, caydırıcılık fonksiyonunun zayıf olduğu görülmektedir. İşletmenin organizasyon ve görev dağılımında işletme müdürüne geniş yetkiler tanınması ve kısıtlı sorgulamalar gerçekleştirilmesi bazı esnek durumlar ortaya çıkarmıştır. İşletmede yapılan çalışmada göstermektedir ki işletmede hile nedeniyle uğranılan kayıplar mevcut bulunmaktadır. İşletmede hilenin yapılması tamamen yok edilemese de kayıpların en aza indirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Saha satışlarında aktarma yapıldığı halde satış gösterilmesi, market ürünlerinde pasif edilmiş ürünlerin bulunması, sayım bilgisinin



sektörel programla uyumsuzluğu, saha satışlarına konu motor katkı maddelerinde iskonto gösterilmemesi gibi durumlar tespit edilmiş. İlgili durum işletme yöneticileri ile paylaşılmıştır. İşletme yöneticilerinin ilgili durumlar ile alakalı şüphelerinin var olduğu fakat gözlem yaparak durumu netleştirmeye çalıştıkları belirtilmiştir. Araştırma sonuçlarının gizlenen yolsuzluk ve su istimleri tamamen tespit etmiş olması işletme yöneticilerinin takdir ve dikkatini kazanmıştır. Yöneticiler mevcut işletmeleri ve diğer gruplarında bulunan işletmeler için de bundan sonra dış denetçi desteği ve uygulamaları yaptıracaklarını beyan etmişlerdir.



## SONUÇ

İşletmelerde hile riskinin belirlenerek önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında asıl sorumluluk işletme yönetimine aittir. İşletme yönetimi hile risklerini azaltmak için gerekli görülen önlemleri ve tedbirleri almalıdır. İşletmelerin disiplin ve cezalandırma sistem ve prosedürlerinin olması, hileyi önlemeye yönelik düzenlemelerdir. Çalışanlara disiplin ve cezalandırma politikaları yönünden yaptırımlar algılatılmazsa hile yönünden teşvik edici sonuçlarla karşılaşılabilir. Gerektiğinde disiplin cezaları da personele karşı uygulanmalıdır. Ağır durumlarda işe son vermeye kadar giden cezalar uygulamaktan çekinilmemelidir. İşletmede hile riski her zaman göz önünde tutulmalıdır. Yapılan işlemlerde, satış ve alışlarda sürekli denetlenen bir yapının olması muhakkak hileyi yok etmeyecektir. Fakat işletmede, hile ve usulsüzlükleri azaltma ve önleme konusunda gerekli tedbirler yönünden önemlilik arz edecektir. Uygulamada bu hususa verilen önem incelenmiştir. İşletmenin, genelde karşılaştığı hilelere; aktarma yapılmadığı halde aktarma yapılmış gibi gösterme, farklı değerlerde alınan faturalar, küçük değerli ürünlerin yüksek değerli gösterilmesi, totalizatör farkının kayıt dışı satılması ve aktif ürünlerin pasif ürün gibi gösterilerek gelirlerinin alınması gibi örnekler gösterilebilir. İşletmenin, hile ve usulsüzlükleri önlemek üzere, tedbir ve yaptırımlar belirlemesi gerekir. Etkin bir iç kontrol yapısının kurularak sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. İşletmede etkin bir önleme, caydırma uygulamaları oluşturularak etkin bir iç kontrol yapısının varlığıyla hile riskinin azaltılması mümkündür. Literatüre ve yapılan uygulamadaki tespitlere göre etkili hile önlemede en önemli unsurlar; hileyi engelleyecek şekilde sisteminin oluşturulması ve çalışanların hile vakalarını gerekli tedbirler ve önleyici uygulamalarla kurallara yer verilmesini sağlayan sistemin oluşturulmasıdır. Caydırıcı önlemler personel için yolsuzluğun ortaya çıktığında cezalandırılma korkusu, çalışanlarda önleyici, alıkoyucu olabilmektedir. İşletmeler faaliyetlerini devam ettirirken genelde karşılaştığı hile riski, işletmenin hile yönünden devamlı risk altında olduğunu ifade eder. İşletme ne kadar etkin ve kontrol altında olursa olsun, hile riskinin yok edilmesi mümkün değildir.

## KAYNAKÇA

- Akarkarasu, N., (2000). **Halka Açık Şirketlerde İç Denetim ve Denetim Kurullarının Etkinleştirilmesi İçin Öneriler**, SPK Yeterlilik Etüdü, İstanbul. <http://www.spk.gov.tr/SiteApps/Yayin/YayinGoster/452> (Erişim: 03.09.2018).
- Aksoy, T., (2006). **Tüm Yönleriyle Denetim AB ile Müzakere ve Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma**, Cilt 1, Yetkin yayınları, Ankara.
- Atmaca, M., (2012). Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: XIV, Sayı: I, s. 191-205.
- Aslan, S., ve Özçelik, H., (2009). İç Denetim ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 111-112.
- Asil-AsilDenetim, (2016), **Suistimal Yönetimi Araçları**, [http://www.asildenetim.com/images2/etik\\_kurallara\\_uyumsuzluklar\\_turkiyed\\_e\\_suiistimal.pdf](http://www.asildenetim.com/images2/etik_kurallara_uyumsuzluklar_turkiyed_e_suiistimal.pdf) (Erişim: 03.09.2018).
- Aygün, D. (2013). Yaratıcı Muhasebe Stratejileri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 49-69.
- Bayraktar, A. (2007). *Türkiye’de Muhasebe Hileleri Tarihi*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Bozkurt, O., (2014). Mükellef Firmanın İç Muhasebe Kontrol Sistemi, Firma Büyüklüğü ve Ününün Bağımsız Muhasebeci Geliri ve Hizmet Performansı Üzerine Etkisi, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 10, Sayı 21, 66-67.
- Bursa SMMMÖ – Bursa Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası. (2014). **Hesap ve Muhasebe Hileleri-Hataları**, <http://www.bursa-smmmo.org.tr/yazarlar/makaleler/149IAT.pdf> (Erişim: 26.10.2016)

- Çalış, Y.E., Keleş, E., ve Engin, A. (2014). Hilenin Ortaya Çıkarılmasında Bilgi Teknolojilerinin Önemi ve Bir Uygulama, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz Sayısı, 93-108 <http://readgur.com/doc/31183/tam-metin--pdf-> (Erişim: 05.11.2016)
- Çıtak, N. (2009). Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama mıdır?, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 91, 81-112.
- Doğan, Z., ve Nazlı,E. (2015). Muhasebede Hata ve Hilelerin Önlenmesinde İşletme Yöneticilerinin Sorumluluğunun Tespitine Yönelik Bir Araştırma, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (4), 195-212.
- Dönmez, A., Berberoğlu, P.B., ve Ersoy, A., (2005). Ülkemiz Bağımsız Dış Denetim Standartlarının ABD Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları-AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması, *Akdeniz Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* (9), .53.
- Durmuş, A.H., (2017). Yaratıcı Muhasebenin Sınırları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:16 Sayı:31, Bahar 2017/1, 95-131.
- Erol, M., (2008). İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata Ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 231.
- Gür, M.F., (2014). Yolsuzluk Nedir? Yolsuzluk Çeşitleri ve Ülkeler Arası Yolsuzluk Algılaması, *Mali Çözüm Dergisi*, Temmuz-Ağustos Sayısı, 191-210.
- Güredin, E., (2014). *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, İstanbul.
- Güneş, Ş. (2014). *İşletmelerde Hile Riskinin Önlenmesi ve Hastane İşletmelerinde Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haftacı, V., ve Badem, A.C., (2011), Yeni Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Muhasebe Mesleğini İlgilendiren Genel Düzenlemeler, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan/2011 s.10-11, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/426871> (Erişim: 03.09.2018).

- Hatunoğlu, Z., Koca, N., ve Kılılı, N. (2012). İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan alışması, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 169-189.
- Hüner, B.D. (2014). *Bağımsız Denetimde İç Kontrol ve İç Denetimin Rolü*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- IFAC Uluslararası Denetim ve Güvence Sağlama Standartları Kurulu, UDS 400,2004 s. 20.
- Karavardar, A. (2015). Hile Üçgeni Faktörlerinin Kanaat Fonksiyonları İle Tayini: Bir Türkiye Uygulaması, *Öneri Dergisi*, 11(43), 27-45.
- Kavut, L., (2000). Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları ve Türkiye'deki Durumu, *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 2(4), 17-27.
- Kepekçi, C., (1994). *İç Kontrol Sistemi*, TÜRMOB Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları:6, Ankara.
- Kepekçi, C., (1998). **Bağımsız Denetim**, Siyasal Kitapevi. Ankara
- Korkmaz, Z. (2011). “COSO İ Kontrol Standartları ve Türkiye Uygulaması”, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mali Hizmetler Uzmanlığı Araştırma Raporu, Ankara, Aralık.
- Küçük, E., ve Uzay, Ş. (2009). **Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar**,  
[http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/Hileli\\_Raporlama.pdf](http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/Hileli_Raporlama.pdf) (Erişim: 03.11.2016)
- Küçük, E., (2011). Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Tablo Hatalarının Düzeltilmesi ve Raporlanması, Erciyes Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, *Kayseri Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 30 Yıl: 2011/1,113-115.
- Kütük, İ. (2008). *Kamu ve Bağımsız Muhasebe Denetiminde Kanıt Toplama Teknikleri*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Mengi, T.B. (2012). Hile Denetiminde Yetkinliklerin Değerlendirilmesi-Hile Karosu, *Mali Çözüm Dergisi*, Kasım-Aralık Sayısı, 113-128.
- Nelson, K., Price, R.A., ve Rountree, B.R., (2008). **The Market Reaction to Arthur Andersen's Role in the Enron Scandal: Loss of Reputation or Confounding Effects?**, *Journal of Accounting and Economics*, 46(2-3): 279-293 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165410108000554> (Erişim: 24.12.2016).
- Odabaşı, C., ve Ergen, H., (TY). **Bağımsız Denetimde Kamu Gözetimi ve Skandallar**, *Muhasebe ve Denetim Dünyası E-Dergisi*, [http://www.kgkuzder.org.tr/upload/files/Bagimsiz\\_Denetimde\\_Kamu\\_gozetimi\\_ve\\_Skandallar.pdf](http://www.kgkuzder.org.tr/upload/files/Bagimsiz_Denetimde_Kamu_gozetimi_ve_Skandallar.pdf), (Erişim: 26.12.2016).
- Okay, S. (2011). *Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İrdelenmesi*, T.C. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkul, U.F., ve Özdemir, Z. (2013). Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar: Kurumsal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Öneri Dergisi*, 10(40), 75-89.
- Saraçoğlu, G., ve Tuncel, A., (2013). **Suistimal Riski ve Analitik Yaklaşımlar**, [https://www.tide.org.tr/uploads/17\\_Kongre\\_4\\_Gul\\_Saracoglu\\_Ali\\_Tuncel.pdf](https://www.tide.org.tr/uploads/17_Kongre_4_Gul_Saracoglu_Ali_Tuncel.pdf), (Erişim: 06.01.2017).
- Sağlar, J., ve Tuan, K., (2009). İşletmelerde İç Denetim Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetim Maliyeti Üzerindeki Etkileri, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 2009, 344-345.
- Sipahi, B., (2004). SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler, *Mali Çözüm*, Sayı:67, İstanbul, Nisan-Mayıs-Haziran 2004, 119.
- Süer, A.Z., (2016). **Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler**,

<http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/2oturum/AycaZeynepSuer.pdf>, (Erişim: 26.12.2016).

Tanzı, V. (2013). *Dünya Çapında Yolsuzluk Nedenleri, Sonuçları, Boyutları, Çözüm Yolları*, Çeviri: Gamze Kösekahya, İstanbul.

[https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye\\_dergisi/yayinlar/md/136/GamzeK%C3%96SEKAHYA.pdf](https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/136/GamzeK%C3%96SEKAHYA.pdf), (Erişim: 06.01.2017)

TEPAV, (2006). *Yolsuzlukla Mücadele*, TEPAV Yolsuzlukla Mücadele Kitapları -1, 2. Baskı, Ankara.

Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük. (2016). [www.tdk.gov.tr](http://www.tdk.gov.tr), (Erişim: 20.10.2016)

Türedi, H. (2007). *Denetim*, T.C. Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF, Trabzon.

Türmob-Tesmer.(2014). **Denetim, Mesleki Uyum Eğitimi**, [www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/074/muhasebe%20denetimi.pdf](http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/074/muhasebe%20denetimi.pdf), (Erişim: 24.10.2016).

Tüm, K. Ve Memiş,(2011). **Sürekli Denetim Süreci ve İç Denetimle İlişkisi**, <http://erciyes.dergipark.gov.tr/download/article-file/66576>,(Erişim: 26.10.2016)

TMUD- Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (2016). [www.tmud.org.tr](http://www.tmud.org.tr), (Erişim: 26.10.2016)

Uzay, ř., Tanç, A., ve Erciyes, M., (2008). **Türkiye’de Muhasebe Denetimi: Geçmişten Geleceğe**, 20-24 Temmuz 2008 12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi, [http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/Muhasebe\\_Denetimi\\_Gecmisten\\_Gelecege.pdf](http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/Muhasebe_Denetimi_Gecmisten_Gelecege.pdf), (Erişim: 26.10.2016).

Yardımcıoğlu, M., Koca, N., Günay, Y., Kocamaz, H.,(2014), **Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri**, s.182, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/107724>, (Erişim: 03.09.2018).